

FJTG 8

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

Országos Orvostudományi Információs Intézet
és Könyvtár, Budapest

3

1991
31. évf.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS
Medical Librarian

1991. 31.évf. 3.sz.

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS
INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR
Budapest

Szerkesztő:

dr.BENDA Mária

dr. KOLTAY Tibor

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi Információs Intézet és

Könyvtár, Hálózati és módszertani osztály

Budapest, VIII.Szentkirályi u.21.

1444 Budapest Pf.278.

Tel.:138-4133; -4333; -4533

Számunk munkatársai:

BENICZKY Gáborné, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főosztályvezetője, Budapest; BERKE Barnabásné, az Országos Széchenyi Könyvtár Gyarapító és feldolgozó főosztályának vezetője, Budapest; dr.KOLTAY Tibor, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főmunkatársa, Budapest; KOVÁCS (D) Katalin, a Sabre-Hungary Alapítvány munkatársa, Budapest; ZSIDAI József, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója, Miskolc.

HU ISSN 0030-6010

Felelős kiadó:

dr. Fedinecz Sándor

Készült:

az Országos Orvostudományi

Információs Intézet és Könyvtár Sokszorosító osztályán

Felelős vezető:

Selmeci Nándor

TARTALOM

BERKE Barnabásné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia . . .	169
BENICZKY Gáborné: A szakirodalom tartalmi feltárásán alapuló szolgáltatások jövője az orvostudományi szakterületen	187
ZSIDAI József: A könyvtári együttműködés szervezeti, szerve- zési és igazgatási alapelvei	198

Referátumok - szemlék

CHAN, L.L., GRANDE, R.J.: Public health - in search of a knowledge domain and expert reference advisory system. (Egészségügy. A tárgykör és referenzszakértői rendszere.) (Ref. KOLTAY Tibor)	220
DEMAS, Jean M., LUDWIG, Logan T.: Clinical medical librarian: the last unicorn? (Klinikai orvosi könyvtáros: az utolsó unikornis?) (Ref. KOVÁCS (D) Katalin)	221
PASKOFF, Beth M.: Accuracy of telephone reference service in health sciences libraries. (Ref. KOVÁCS (D) Katalin)	223

Könyvismertetés

Raj JAIN: The Art of Computer Systems Performance Analysis. Techniques for Experimental Design, Measurement, Simulation and Modeling. Wiley, New York, 1991. 720 p.	228
Közlemények - hírek	232

CONTENTS

BERKE, Zsuzsa: The system of the current Hungarian National Bibliography	169
BENICZKY, Agota: The future of Services Based on Exploring the Content of the Specialized Literature in the Field of Medical Science	187
ZSIDAY, Jozsef: Basic principles of the structure, organization and management of library cooperation	198

Abstracts and Reviews

CHAN, L.L., GARANDE, R.J.: Public health - in search of a knowledge domain and expert reference advisory system. (Abstracted by Tibor KOLTAY)	220
DEMAS, Jean M., LUDWIG, Logan T.: Clinical medical librarian: the last unicorn? (Abstracted by Katalin (D) KOVACS)	221
PASKOFF, Beth M.: Accuracy of telephone reference service in health sciences libraries. (Abstracted by Katalin (D) KOVACS)	223

Announcement

Raj JAIN: The Art of Computer Systems Performance Analysis. Techniques for Experimental Design, Measurement, Simulation and Modeling. Wiley, New York, 1991. 720 p.	228
News	232

A KURRENS MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIA RENDSZERE

BERKE Barnabásné
Országos Széchényi Könyvtár
Budapest

Bevezetés

1990-ben került sor Magyarországon a II. Országos Bibliográfiai Értekezlet megrendezésére, a 30 évvel ezelőtt tartott I. értekezletet követően, azzal a céllal, hogy előadások, korreferátumok, hozzászólások és szakmai viták során felmérjék a 30 év alatt megtett utat és számba vegyék az újonnan felmerült problémákat, lehetőségeket. A háromnapos szakmai fórum arra is vállalkozott, hogy utolsó ülésén ajánlásokat fogalmazzon meg a szakma, a könyvtárügy ágazati felügyeletét ellátó kormányzati szerv vezetője (a művelődési és közoktatási miniszter) és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete számára.

A konferencia egyik központi témája a kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerének áttekintése volt, amelyről e cikk szerzője készített minden részletre kiterjedő előadást. Ennek alapján foglalta össze a témát azzal a céllal, hogy az orvosi könyvtárosok közössége számára is bemutassa a feladatait az Országos Széchényi Könyvtárban ellátó magyar nemzeti bibliográfiai központot.

Visszapillantás

A jelenlegi kurrens magyar nemzeti bibliográfiai rendszer az 1970-es években világszerte lezajlott "bibliográfiai forradalom"-ban gyökerezik. A forradalmat az IFLA által kezdeményezett és tető alá hozott UBC program meghirdetése indította el.

Az 1977-es párizsi Nemzetközi Kongresszus a Nemzeti Bibliográfiákról mind a kurrens nemzeti bibliográfiák, mind az azok megjelentetéséért

felelős nemzeti bibliográfiai központok számára minimális követelményeket, alapfeladatokat és járulékos funkciókat, valamint felépítési, működési rendet fogalmazott meg ajánlások formájában. Eme ajánlások azóta is mértékadók az egyes nemzeti bibliográfiák és szolgáltatásaik megítélésakor.

Az 1970-ben megrendezett III. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlásai, az 1976-ban kibocsátott magyar könyvtári törvény (1), valamint az említett párizsi ajánlások alapozták meg a kurrens magyar nemzeti bibliográfiának a 70-es évek közepétől a 80-as évek elejéig tartó, majd ott megtorpanó reformját. A reform lényegében a kurrens nemzeti bibliográfiai munkálatok rendszerré szerveződését, e rendszer működőképességének fenntartását célozta meg.

A rendszer elemei közül alapvető fontosságú volt az ISBD-kre és az ISO szabványaira és szabványajánlásaira alapozott, azokkal kompatibilis magyar bibliográfiai szabványok és szabványcsaládok fokozatos kidolgozása és bevezetése, amely meglehetősen vihart keltett a magyar könyvtári életben, de amely nélkül egységességre törekvő bibliográfiai sorozatok elindítása a hazai és a nemzetközi porondon elképzelhetetlen lett volna.

A rendszerré válást támogatta Magyarország csatlakozása a nemzetközi kiadványazonosító számrendszerekhez (ISBN, ISSN), az Országos Széchényi Könyvtárban felállított Magyar ISBN Irodával 1974-ben és a Magyar ISSN Irodával 1976-ban. Az Irodákban, mint a bibliográfiai szerkesztőségek előműhelyeiben, meg lehetett szervezni a tipológiai kérdések tisztázását és a döntések meghozatalát, valamint a beérkezett kötelespéldányokból a bibliográfiák gyűjtőköri szabályzatai alapján történő válogatást, a tényleges bibliográfiai feldolgozást megelőzően. Ezzel biztosítani lehetett a bibliográfiai sorozatok profiljának tisztaságát.

A kurrens magyar bibliográfia reformjának talán legjelentősebb lépése a könyvek bibliográfiája számítógépes rendszerének kifejlesztése volt. Az 1976-ban indult kísérleti feldolgozásokat követően 1978-tól üzemszerűen működik a rendszer, amelynek alapján havonta kétszer automatikusan jelennek meg a füzetek, automatikusan készülnek az éves indexek, és a tárgyévi füzetekben feldolgozott tételek válogatott kumuláció-

jaként az éves kumulációk. A füzetek közlik az új indulású és címüket megváltoztató időszak kiadványok leírásait, a sorozatban megjelenő kiadványok sorozati főtételét és a gyűjteményes munkák (tanulmánykötetek, konferencia kiadványok) analitikus leírásait a tudományos és az ismeretterjesztő kiadványok esetében; szépirodalmi gyűjteményes kiadványok teljes leírása után felsorolják az egyes művek szerzőinek nevét. A bibliográfiai tételeket tartalmazó törzsrész szerkezete az ETO alapján kialakított szakcsoportokra épül, a visszakeresést gazdag betűrendes index és ISBN index segíti. Minden füzet tartalmaz használati útmutatót magyar, angol, német és orosz nyelven, az évi első számok és az éves kumulációk közlik az alkalmazott rövidítések jegyzékeit, a hazai kiadók és közreadó testületek jegyzékét ISBN azonosítójukkal együtt, a kiadói azonosítók jegyzékét a kiadók és a közreadók testületek nevével összekapcsolva, valamint a szakcsoportok jegyzékét.

A számítógépes rendszer fejlesztői az Országos Széchényi Könyvtár és az akkori nevén Számítástechnikai Koordinációs Intézet munkatársai a nemzetközi bibliográfiai adatcserére alkalmas világszerte elterjedt MARC formátum, a UNIMARC ajánlásait követték. Rendkívül igényesen szabták meg a karakterkészletet, amikor vállalkoztak a magyar és az európai nyelvek teljes betűkészletének, a transliterált írásrendszerek karaktereinek és a szimbólumoknak, összesen 231 jelnek a kezelésére. Az adatbázis 15 éve épül megszakítás nélkül, külső számítóközpontban, de még mindig batch üzemmódban.

1980-ban megoldódott a "Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája" (a továbbiakban: MNB.KB) esztétikus megjelenítésének problémája: a sornyomtatólánccal történő kéziratelőállítást fényszedés váltotta fel, ami azt jelentette, hogy az MNB.KB nemcsak tartalmát, bibliográfiai közlésmódját, szerkezetét, a feldolgozás átfutási idejét és a füzetek megjelenési gyakoriságát tekintve, hanem külalakjára nézve is a nemzetközi élvonalba került.

Az adatbázis alapján, a párizsi ajánlásokban felsorolt szolgáltatásformák közül egyetlen, de a legfontosabb valósult meg: központi katalóguscédula alapszolgáltatás, mintegy 6-7000 közművelődési könyvtár számára. A cédulák sokszorosításáról és terjesztéséről egy könyvtárellátó

cég gondoskodik. Ennek előzménye 1981-ben bibliográfiai tételek automatikus előállítás volt az "Új könyvek" című állománygyarapítási tanácsadó kiadvány számára. A gyorsabb bibliográfiai információszolgálat érdekében vezette be a szerkesztőség - a kiadókkal történt megállapodást követően - az ún. előzetes bibliográfiai leírást a hozzájuk eljuttatott imprimatúra ill. műszaki példányok alapján. 1981 végére történt meg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a közművelődési könyvtárak szakértőinek részvételével és közművelődési könyvtárak számára tervezett központi katalóguscédula szolgáltatás elindításához a cédulák adattartalmának és az adatok elrendezésének, megjelenítésének meghatározása. A tényleges szolgáltatásra 1982-től került sor.

Nem a számítógépes rendszer alapján, de az MNB.KB társlapjaként, illetve mellékleteként jelennek meg 1978-tól a bibliográfiai füzet sorozatokra kidolgozott terv szerint a Magyar nemzeti bibliográfia. Zeneművek bibliográfiája a nyomtatott zeneművekről és a zenei hanglemezekről, és az MNB.KB-ben negyedévenként a Térképek bibliográfiája. Ezek a sorozatok annyiban nem felelnek meg az egységes rendszer követelményeinek, hogy leírásaikban még nem alkalmazzák az ISBD-k előírásait.

A kurrens magyar időszaki kiadványok bibliográfiájának reformja 1976-tal kezdődött. Bár az 1977-ben megjelent kétkötetes alaphibliográfia, a "Kurrens időszaki kiadványok", amely felöleli az 1976-ban megjelent és 1977. október 1-jéig az Országos Széchényi Könyvtárba kötelespéldányként beérkezett periodikumokat, még nem viselte a sorozatra jellemző Magyar nemzeti bibliográfia közös címet, igazi megújulást jelentett a sajtóbibliográfia területén. Egyrészt azért, mert gyűjtőkörének kialakításánál az időszaki kiadványok kategóriájára a nemzetközileg elfogadott és a magyar ISSN szabványban rögzített meghatározást vette alapul, másrészt azért, mert leírásait az ISBD/S előírásainak megfelelően közölte, a cirillbetűs szövegek átírásánál pedig a hatályos magyar és a nemzetközi szabványok előírásainak megfelelően járt el. Az évenként megjelenő és öt évenként kumulált indexkötetekkel kísért sajtóbibliográfia címe 1981-től Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok bibliográfiája.

A Magyar folyóiratok repertóriumát 1977-ben váltotta fel a félhavonként, majd 1978-tól havonként megjelenő "Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok repertórium". A kiadvány tényleges, tartalmi reformjára azonban csak 1981-ben került sor, amikor is a repertórium feldolgozási köre - a mindenkori forrásbázis alapján - az általános tartalmú, valamint a társadalom- és a természettudományi cikkekre korlátozódott, ugyanakkor a feltárás tekintetében elmélyült és teljesebbé vált, indexapparátusa kibővült. A kiadvány felvette a Társadalomtudományok, természettudományok alcímet. A hazai sajtóban reprezentált többi szakterület (orvostudomány, mezőgazdaság, műszaki tudományok és építésügy) válogatott cikkanyagának feldolgozása együttműködési megállapodások alapján e területek országos szakkönyvtárainak és dokumentációs központjainak feladatává lett.

A patriotika irodalom nemzeti bibliográfiai szintű számbavétele a UBC program szigorúan vett szelleme szerint nem a nemzeti bibliográfiai központok feladata, bár ennek vállalása jónéhány országra jellemző. Olyan kis ország esetében, mint Magyarország, amelyre a történelmi változások következtében jellemzővé vált, hogy a nemzethez tartozó alkotó magyarság jelentős része szétszóródott a nagyvilágban, más jelentős része pedig a környező országokban nemzetiségi kisebbségi létbe kényszerült, rendkívüli jelentőséggel bír a külföldi magyar vonatkozású irodalom számbavétele, még úgy is, ha a teljesség megvalósításáról le kell mondanunk. A külföldön megjelent hungarikumok bibliográfiai feltárását sürgette az 1970-es III. Országos Könyvtárügyi Konferencia is, s ebben a szellemben kezdtek új életet a patriotika bibliográfiák. 1977-ben jelent meg először a "Külföldi magyar nyelvű kiadványok", alcíme: Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája, a korábban "Külföldi magyar nyelvű folyóiratok repertórium" címet viselő kiadvány folytatásaként, és a "Hungarika irodalmi szemle", alcíme: Külföldön idegen nyelven megjelent magyar vonatkozású könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája, amely a "Hungarika külföldi folyóiratszemlét" váltotta fel.

Már a két kiadvány megjelenésekor megfogalmazódott egy szélesebb körű patriotika (hungarika) program kidolgozásának igénye, amelynek megkezdése még évekig váratott magára.

A bibliográfiai forradalmat követő évek (1982-1987)

A visszapillantásban felsorolt, az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfiai műhelyeiben bevezetett változtatásokra jogos volt a "forradalmi" jelző használata. Úgy tűnhet azonban, hogy mindezen eredmények felmutatását kifulladás követte, s hogy a programpontok (új szolgáltatások bevezetése, a gépesítés továbbfejlesztése) teljes körű megvalósítása, a nemzetközi fejlődés nyomon követése lekerült a napirendről. Hét év, talán mondhatjuk azt is, hogy hét szűk esztendő küzdelmeit áttekintve, majd a következők eredményeiről és kilátásairól beszámolva bízunk abban, hogy nem a kifulladás, az ügy feladását kéri majd számon a magyar nemzeti bibliográfiai központtól a tisztelt szakma.

Tervekben, koncepciókban nem volt hiány. Az 1981-ben megrendezett IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia dokumentumaiban (2) a következők olvashatók: "Sikerült ugyan a Magyar Nemzeti Bibliográfia előállítását automatizálni, ám összes előnyének kihasználására még nem került sor. ... Az elmúlt évtizedekben a magyar könyvtárügy- főleg a tárgyi feltételeket illetően - nem kapta meg azt a támogatást, amelyet a társadalom fejlődése szempontjából fontos szerepe, jelentősége megkívánt volna. ... A rendszerépítés legfontosabb feladatainak megoldásához feltétlenül szükséges a könyvtárközi kapcsolatok és együttműködés megerősítése, a párhuzamosságok felszámolása, a szétforgácsoltság megszüntetése, a fehér foltok eltüntetése, a működési feltételek javítása, a korszerű technika alkalmazása, a központi szolgáltatások fejlesztése. ... A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer továbbépítése során a nemzeti könyvtárnak - alapfeladatainak ellátása mellett - szervezői, koordinálói feladatokat kell ellátnia, bevonva a bibliográfiai és az információs regisztrálásba és feltárásba a központi szerepkörű könyvtárakat is. A bibliográfiák számítógépes előállítása lehetőséget teremt az egyszeri feldolgozás - többszöri hasznosítás elvének érvényesítésére, meggyorsítja az átfutási időt, módot ad a központi katalóguscédula-ellátás megvalósítására, és mind a belföldi, mind a külföldi használók számára szolgáltathatja a géppel kezelhető adathordozókat is. ... A nemzeti könyvtárban olyan országos bibliográfiai központ létesítését kell előírányozni, ahol mind a belföldi, mind pedig a külföldi, géppel olvasható bibliográfiai adattárak közvetlenül vagy közvetve hozzáférhetők és használhatók. ... A magyar

nemzeti bibliográfia rendszerébe szervesen beletartoznak a nem-könyv jellegű ... dokumentumok is, ezért az itt vázolt fejlesztési követelmény rájuk is vonatkozik".

A hosszas idézetre azért került itt sor, mert úgy véljük azt bizonyítja, hogy a szakma és a felhasználók igényeinek ismeretében, valamint józan ész birtokában már 1981-ben pontosan meg lehetett határozni mind a feladatokat, mind a megoldásukhoz elengedhetetlen feltételeket, azaz, hogy mit, mivel és hogyan kívánatos megvalósítani.

Anélkül hogy azt állítanánk, az Országos Széchényi Könyvtár minden szempontból és minden időben tökéleteset alkotott volna saját szervezeti, munkaszervezési megoldásaiban, szolgáltatásainak megszervezésében, el kell fogadnunk Zircz Péternek, a könyvtár volt főigazgató-helyettesének 1982-ben megfogalmazott, még hosszú évekre érvényes helyzetértékelését:(3)

"Mindaddig nem sikerült kellőképpen kihasználni az automatizált Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszerében rejlő (elsősorban output) lehetőségeket, gépesítésünk színvonala (sem a szoftver, sem a hardver tekintetében) nem üti meg a kellő mértéket, a szűkös létszám miatt baj van egy-egy szolgáltatásunk frissességével is, a szükséges feltételek hiánya folytán akadozik nem egy kurrens kiadványunk folyamatos előállítás. ... Magunk mentségének summázataként mindenestre hadd jegyezzük meg: amire a nemzeti könyvtárban megérték a szemléleti, képzettségi stb. feltételek a 'nagy fordulatra' (a korszerűbb szervezési-gépesítési folyamatok, módszerek bevezetésére), addigra éppen véget ért népgazdaságunk felfelé ívelő szakasza is, és a könyvtár anyagi-műszaki, létszámbeli fejlődése - némi fáziskéséssel - megakadt, s lényegében azóta is stagnál."

Az Országos Széchényi Könyvtár 1985 tavaszára felköltözött új, reprezentatív épületébe, a könyvtárrá átépített, valahai királyi palota egy részébe, de a tervezett számítógépes eszközök beszerzésére nem kerülhetett sor, évekre megszűnt a korábban működő közvetlen adatátviteli lehetőség a külső számítóközponthoz és továbbra is terhelte a könyvtár költségvetését a külső számítógépen történő adatbázisépítés valamint a kéziratok fényszedéssel történő előállításának tetemes költsége, nem szólva a sokszorosítási, köttetési kiadásokról, papíráremelkedésekről stb.

Miközben a számítógépes kultúra Magyarországon a 80-as években folyamatosan fejlődött, a nyugati országokban pedig új technikai csodák jelentek meg az információs iparban (számítógépes hálózatok, lézernyomtatás, adatbázisok tárolására alkalmas kompakt lemezek: CD-ROM, és online lekérdezésükhöz kifejlesztett kisszámítógépes leolvasók, teletex, videotext és telefax, elektronikus levelezés stb.), addig a magyar nemzeti könyvtár technikai bázisa inkább romlott, semmint fejlődött volna. Így nemhogy a teljes kurrens nemzeti bibliográfiai rendszer gépesítésére és új szolgáltatásformák kifejlesztésére nem kerülhetett sor, hanem komoly eredményként kellett elkönyvelnünk a könyvek bibliográfiai adatbázisának folyamatos fenntartását és a kiadványok megjelentetését.

Belső műhelymunkák

A kurrens nemzeti bibliográfiai rendszer műhelyeiben a fentiekből következően főként olyan fejlesztésekre kerülhetett sor, amelyek nem pénzügyi, hanem szellemi beruházást igényeltek. Ilyennek tekinthetjük az 1978 és 1986 között folyamatosan megjelent bibliográfiai szabványok illetve módosításaik bevezetését. Ugyanezen idő alatt a bibliográfiai osztályok vezetői és munkatársai oroszlánrészt vállaltak a szabványok kidolgozásában, majd a magyar könyvtári életbe történő bevezetésükhöz szükséges képzésben mint oktatók és tanácsadók. Úgy véljük, ez tette lehetővé a hazai könyvtárakban az egységes, szabványos katalogizálási gyakorlat meghonosítását, amely - ha eltekintünk a technikai feltételrendszer hiányosságaitól - kiállja a próbát nemzetközi összehasonlításban is, és ha végre sor kerül a tervezett szolgáltatások kifejlesztésére, a könyvtárak felkészültek lesznek fogadásukra.

Az Országos Széchényi Könyvtár, belső erőforrásainak jobb kihasználása és a hatályos bibliográfiai szabványoknak a könyvtár katalógusaiban történő bevezetése érdekében, megvalósította az 1987-től megjelent, kötelezpéldányként beérkezett könyvek bibliográfiai és katalóguscélú feldolgozásának összevonását. Sor került a magyar nemzeti bibliográfia könyvek adatbázisa programrendszerének továbbfejlesztésére, így az most már nemcsak a közművelődési könyvtárak számára szükséges alap katalógustételek automatikus előállítására, hanem a tételeszerkesztési

szabvány által a fő- és a melléktételekre előírt valamennyi egységesített és egyéb besorolási adat, valamint az Országos Széchényi Könyvtár katalógusépítési gyakorlatához szükséges egyéb adatok megjelenítésére is alkalmas. A "unit card" katalógustételeket a szükséges számban a könyvtár Canon sokszorosítóval állítja elő.

Pályázati rendszer keretében, külső támogatással indult meg 1984-ben egy átfogó program kidolgozása a külföldön megjelent, magyarságra vonatkozó információk összegyűjtésére, archiválására, feldolgozására és rendszeres szolgáltatására "Hungarika Dokumentáció" néven, amely hármas célkitűzéssel kezdte meg munkáját:

1. számítógépes támogatással kurrens információs szolgáltatás megindítása cédula és index formában, mintegy 300 külföldi folyóirat válogatott közleményeinek feldolgozása alapján, a külföldön élő magyarság tudományos, alkotó és kulturális életéről, politikai helyzetéről, a hungarológia körébe tartozó, külföldön keletkezett tudományos publikációkról, valamint a hazai tudományos, művészeti és kulturális élet külföldi visszhangjáról, beleértve hazánk politikai, társadalmi és gazdasági megítélését is;
2. névkataszter felállítása az 1880-as születési évtől kezdve a külföldi magyar személyiségekről, legfontosabb adataikkal, hiteles források alapján, először kartoték, majd kiadvány formában;
3. adattár felállítása a külföldi magyar gyűjteményekről, majd az anyag megjelentetése kiadványsorozat formában.

A program első kézzelfogható eredménye a Hungarika információ c. kiadvány 1985-ös elindítása volt. A számítógépes feldolgozás alapján évente háromszor megjelenő index-kötetek folyamatos tájékoztatást adnak a feltárt anyagról, permutált tárgyszóláncos visszakereséssel (tárgy, földrajzi terület, nyelv, szerző, műfaj), amelyhez bibliográfiai tételazonosító szám tartozik. A tételazonosító alapján kereshetők vissza a cédulaformában megjelentetett, annotációval kiegészített bibliográfiai leírások. A tárgyszó indexek függelékeként összefoglaló ETO index is segít a bibliográfiai tételek téma szerinti visszakeresésében. 1986-tól éves kumulált index is megjelenik. Mind az indexek, mind a cédulák együttesen és kü-

lön-külön is megrendelhetők, a cédulaanyagra 12 tárgykör szerint változtatva is elő lehet fizetni.

Fejlesztések, célkitűzések, lehetőségek (1988-)

1986-ban indult a Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság kezdeményezésére, majd irányításával és felügyeletével, az Országos Tudományos Kutatási Alap és különböző tárcák anyagi támogatásával a Kutatás & Fejlesztés Információ Infrastruktúra Fejlesztési Program. Ennek alapvető célja a hazai kutatást és a műszaki fejlesztő tevékenységet támogató információs infrastruktúra megteremtése, az elektronikus kommunikációra és levelezésre, a külföldi és a hazai adatbázisokban tárolt információk online elérésére, illetve új adatbázisok létrehozására alkalmas számítástechnikai eszközpark és hálózati rendszer kiépítése, működtetése.

Az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program már alapidokumentumaiban is kiemelt fontosságot tulajdonít a könyvtári információs rendszer fejlesztésének, s ezt nemcsak mint elvet rögzítette, hanem annak megvalósításához a program indulásától kezdve a "fontosság" mértékével arányos anyagi támogatást és számítástechnikai segítséget is nyújt.

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1987-ben az Országos Tudományos Kutatási Alap által finanszírozott eszközbeszerzési pályázaton egyaránt 21,8 millió magyar forint támogatást kapott saját számítóközpont felállításához. 1988-ban a Világbanktól kapott devizakölcsön igénybevételével versenyajánlatok alapján a két könyvtár egy-egy IBM 9377 típusú számítógépet szerzett be. Az Országos Széchényi Könyvtár gépét 1990 márciusában installálták az addigra kialakított számítógépterembe. Sikerült megvásárolni az IBM gépekre fejlesztett DOBIS/LIBIS integrált könyvtári szoftvercsomagot is.

Az Országos Széchényi Könyvtár vezetői és szakértői 1987-től szervezeti megoldásokkal, kispépes rendszerek fejlesztésével és belső műhelymunkákkal folyamatosan készítik elő a nagypépes, online adatbevitelre és kezelésre alkalmas, valamennyi könyvtári tevékenységet (gyarapítás,

feldolgozás, online olvasói katalógus, folyóirat érkeztetés, kölcsönzés) támogató könyvtári rendszer bevezetését, korszerű szolgáltatásformák megvalósítását. 1987-ben megalakult a Szervezési Főosztály, melynek keretében megerősödött a Fejlesztési Osztály és létrejött a Számítástechnika Alkalmazási Osztály. A Fejlesztési osztály irányításával, szintén 1987-ben megkezdődtek azok az adatfelmérési munkák, amelyek alapján át lehetett tekinteni a párhuzamos, főként a feldolgozói területeken meglévő, egymást átfedő tevékenységeket és nyilvántartásokat az adatele-mek szintjéig, és meg lehetett fogalmazni az integrált számítógépes rendszerrel szemben támasztott követelményeket.

Belső szervezeti megoldások

Az adatfelmérést szervezeti módosítások követték 1988-ban, amelynek során egy főosztály, a Gyarapító és Feldolgozó Főosztály felelősségi körébe került valamennyi, a törzsgyűjteményt érintő feldolgozó terület: a gyarapítás - abból a megfontolásból, hogy a Gyarapítási osztály munkája során jórészt ugyanazon adatokkal dolgozik mint a feldolgozók, és felelős a kiadványok feldolgozásra történő indításáért - a könyvek és az időszaki kiadványok katalogizálása, osztályozása, a bibliográfiai szerkesztőségek, és ezek keretében a regisztrációs feladatokat ellátó irodák (Magyar ISSN Iroda, Magyar ISBN Iroda), a szintén regisztrációs feladatot végző Magyar Nemzeti ISDS Központ, végül a patriotika feldolgozásokért felelős Hungarika Dokumentációs Osztály.

Az integráció előkészítése a munkafolyamatokban és a kisszámítógépes fejlesztések

A szervezeti összevonásra főként azért volt szükség, hogy a párhuzamos tevékenységeket a lehetséges mértékben ki lehessen küszöbölni, már az integrált számítógépes rendszer bevezetését megelőzően. Csak így volt és van mód az automatizáláshoz elengedhetetlen szellemi kapacitás felszabadítására. Sor került egy, a feltételezett számítógépes munkamenetet szimuláló feldolgozói futószalag bevezetésére, amelynek lényege, hogy a kötelezpéldányként érkezett könyvek és időszaki kiadványok nemzeti könyvtári megőrzésre szánt példányát indítják feldolgozásra

olyan rendben, hogy az egyes feldolgozó állomások eredményeit (regisztrált adatait) a további állomások hasznosítani tudják.

A könyvek bibliográfiai és katalóguscélú feldolgozásának összevonásáról az előző fejezetben már beszámoltunk.

Az időszaki kiadványok feldolgozásának ésszerűsítésére is sor került 1989 elején, habár ezen a területen nem állt módunkban egy nagyszámítógépes bibliográfiai adatbázisra támaszkodni, mint a könyvek esetében. A párhuzamos tevékenységek nagymértékű felszámolására azonban itt is voltak lehetőségeink, részben az új feldolgozó futószalag kidolgozása és bevezetése, részben kisszámítógépes fejlesztések megvalósítása révén.

A kötelespéldányként beérkezett időszaki kiadványokról, új indulások és címváltozások esetében a Magyar ISSN Iroda és a Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Szerkesztősége számítógépes feldolgozással ún. ISSN tételt készít. A tételek tartalmazzák a kiadványok azonosításához szükséges bibliográfiai adatokat (főcím, számozás, megjelenési adatok, sorozat, periodicitás, címváltozatok, bibliográfiai kapcsolatok és egyéb megjegyzések, ISSN és kulcscím) és a tételek rendezéséhez szükséges egységesített besorolási adatokat (besorolási cím, közreadó testület neve). A kiíratás alapján sokszorosított tételek minden további feldolgozáshoz és nyilvántartáshoz (érkeztetési kardex, bibliográfiai és katalóguscélú feldolgozás, ISDS bejelentések) felhasználhatók, adaptálhatók. Az adatbázisból különböző formátumprogramok segítségével valamennyi kiadványunkhoz (éves sajtóbibliográfia kötetek, negyedéves gyorstájékoztató kiadvány, 1991-től havi melléklet az MNB.KB számára) DTP munkahely segítségével készítjük el a kéziratokat.

A Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok repertórium szerkesztőségének munkáját 1988 óta támogatja kisszámítógépre fejlesztett program, amellyel az indextételek feldolgozása folyik. Az adatállományból mind a havi, mind az éves indexek kéziratának előállítására lézernyomtatóval történik. A forrásbázis nyilvántartását szintén kisszámítógépes program segíti, amely a feldolgozandó kiadványok azonosító adatait, a részegységek érkeztetési, valamint a feldolgozás tényét regisztráló adatokat kezeli.

Az 1988-ban létrehozott Hungarika Dokumentációs Osztály tervet dolgozott ki a patriotika információk feldolgozásának integrálására és kisszámítógépes kezelésére. Ennek eredményeképpen 1989 végén lezárultak a Hungarika irodalmi szemle és a Külföldi magyar nyelvű kiadványok hagyományos szerkesztési munkálatai és elkezdődött a Hungarika adatbázis építése. Az adatbázisból szelekciós programmal írathatók ki a különböző kiadványok kéziratai a megfelelő formátumban. Pályázati támogatással az adatbázis kiegészült a hungarika névkataszter mintegy 20 ezer biográfiai adatállományával, s a teljes anyagot CDS/ISIS-be konvertálva az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program által üzemeltetett adatbázis szolgáltató központba, ahonnan online kereséssel is elérhetik a felhasználók.

1988-ban indult el, szintén kisszámítógépen a Kiadói adatbázis építése. Az adatbázis a kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerében regisztrált kiadók és közreadó testületek adatait tartalmazza nemzetközi azonosító számukkal (ISBN csoportazonosító + kiadói azonosító) együtt. Kisszámítógéppel történik a beérkezett kötelespéldányokba nyomtatott azonosító számok helyességének ellenőrzése is. Az adatbázisból különféle adattartalommal és formában lehet jegyzékeket előállítani, pl. az MNB.KB évi első számaihoz a kiadói mutatókat, a Nemzetközi ISBN Ügynökség számára a mindenkor aktuális kiadói adatokat a publikált Directory-hoz (PIID).

Szintén kisszámítógépen folyik, az MNB.KB adatbázissal kompatibilis rendszerben az 1987-től megjelent külföldi eredetű könyvek feldolgozása a könyvtár katalógusai számára.

Az Országos Széchényi Könyvtárban épülő valamennyi kisszámítógépes adatbázis IBM kompatibilis személyi számítógépekre az Unesco támogatásával kifejlesztett Micro-ISIS programon alapul. Az adaptációk mind az adattartalom meghatározásánál, mind a formátumprogramok kidolgozásánál az érvényes és a kurrens nemzeti bibliográfiákra nézve kötelező bibliográfiai szabványok előírásainak figyelembevételével készültek. Fejlesztőink megoldották a nemzeti bibliográfiai feldolgozásban elengedhetetlen teljes ékezetes karakterkészlet kisszámítógépes használatát és lézerprinteres megjelenítését.

Online integrált könyvtári rendszer - korszerű nemzeti bibliográfiai szolgáltatások

A kurrens nemzeti bibliográfiai rendszer kiteljesítésének igazi próbaköve az lesz, hogy az előkészítő munkálatokat - szervezeti változtatásokat, belső műhelymunkák eredményeit, kisszámítógépes fejlesztéseket - miként tudja a könyvtár szervesen illeszteni az IBM 9377-es gépre installált DOBIS/LIBIS programba. A feladat, rendkívüli bonyolultsága miatt rendkívül felelősségteljes döntéseket, tervszerű, szervezett és összehangolt munkát kíván mind a fejlesztő, mind az alkalmazó (a bibliográfiai feldolgozásokat végző) munkatársaktól. A siker azonban nemcsak ezen áll vagy bukik, hanem a még szükséges pénzeszközök meglétén is. Ez utóbbi biztosítását a kulturális kormányzattól kérte és várja a nemzeti könyvtár, még az ország jelenlegi nehéz gazdasági körülményei között is.

A bibliográfiai szolgáltatások szempontjából a legelső és legfontosabb lépés az MNB.KB adatbázis áttelepítése a külső számítóközpontból az Országos Széchényi Könyvtárba, és kétszeres konverzióval betöltése a DOBIS/LIBIS-be. Az adatbázis terjedelme napjainkban cca 100 ezer teljes bibliográfiai tétel és mintegy 250 ezer analitikus rekord. Pályázati szerződés alapján szintén az Információs Infrastruktúra Fejlesztési program nyújt támogatást az alábbi bibliográfiai szolgáltatások megvalósításához:

1. Online keresés helyi és távoli terminálokról, a keresőkérdeések fokozatos finomításával, a keresést támogató help képernyők és üzenetek segítségével,
2. Megjelenítés a DOBIS/LIBIS által biztosított angol és magyar nyelvű képernyőformátumokkal,
3. Részletes adatbázis-ismertető megjelentetése,
4. Háttérszolgáltatások biztosítása: a talált adatok listázása, postázása, a forrásdokumentumokról másolatszolgáltatás,
5. Az adatbázis alapján szerkesztett kiadványok és bibliográfiai (katalógus) tételek kéziratának kinyomtatása.

Az Országos Széchényi Könyvtár a fenti szolgáltatásokon kívül elsőrendű fontosságúnak tartja, hogy mielőbb megvalósítsa azokat a szolgáltatásformákat is, amelyekre mint alapadatbázis szolgáltatásokra igényt tartanak a számítógépes könyvtári információs rendszer résztvevői és felhasználói. Ezek közül elsőként az MNB.KB adatbázisa tételeit mágneses adathordozón (floppy lemezen vagy mágnesszalagon), szabványos csereformátumban (ISO 2709) kívánja hozzáférhetővé tenni.

Az adatbázis áttelepítésének előmunkálatai és a DOBIS/LIBIS programrendszer tanulmányozása alapján levont következtetések arra mutatnak, hogy az áttelepített adatbázisból az MNB.KB havi füzetek kéziratának megjelenítéséhez komoly programfejlesztésre is szükség lesz. Ismereteink szerint ma nincs a piacon olyan IBM gépre fejlesztett integrált könyvtári programrendszer, amelyhez nemzeti bibliográfiát előállító output program is tartozik. (A DOBIS/LIBIS-t alkalmazó nemzeti könyvtárak bibliográfiai programjaikat saját igényeik szerint, külön-külön fejlesztették ki.) Nem lenne viszont célszerű, még kevésbé gazdaságos, ha - pusztán a bibliográfiai füzetek naprakész megjelentetése érdekében - az adatbázist két helyen is üzemeltetni kellene. Elképzelhetőnek tartjuk ezért, hogy átmenetileg a bibliográfiai füzetek helyett a DOBIS/LIBIS-szel előállítható gyorstájékoztató jegyzékben kell majd közölnünk a kurrens tételeket.

Az integrált nemzeti könyvtári információs rendszer (amelynek magyar elnevezéséből származik a NEKTÁR betűszó) bevezetésének további lépései - a gyarapítási alrendszer bevezetését követően - a következők lesznek:

1. Az MNB.KB tételek kiegészítése az 1987 előtt megjelent könyvek raktári jelzeteivel a nemzeti könyvtár online olvasói katalógusának használatához,
2. az 1987 óta megjelent és kisszámítógépes rendszerben feldolgozott külföldi könyvállomány adatainak konvertálása a DOBIS/LIBIS-be, szintén az online olvasói katalógus bővítéséhez,
3. a többi, kisszámítógépeken épített adatbázis (időszaki kiadványok bibliográfiája, patriotika irodalom) konvertálása az integrált rend-

szerbe, majd a Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok repertóriuma számítógépes feldolgozásának megkezdése,

4. a nem könyvjellegű dokumentumok (zeneművek, hanglemezek, kazetták, térképek stb.) számítógépes feldolgozásának megkezdése, és ezek bibliográfiai füzet sorozatainak számítógépes outputként való megjelentetése.

Következtetések

Az 1970-es években elindult és a 80-as évek elejéig zajló magyar bibliográfiai forradalom eredményeként könyvelhetjük el, hogy létrehozta a kurrens nemzeti bibliográfiai rendszer alapjait. A feldolgozások tartalmának, hitelességének, formai megjelenítésének színvonala nem hagy maga után kívánnivalót. Ami tehát az adott körülmények és feltételek között megvalósítható volt az Országos Széchényi Könyvtárban mint nemzeti bibliográfiai központként működő bibliográfiai szerkesztőségekben, nem szégyellni való. Amivel adósak maradtak, gondolunk itt elsősorban a regisztrálatlan kiadványtípusokra, a másodfokú bibliográfiára, az a források (személyi és műszaki-technikai) hiányának számlájára írható.

Ami a nagyszámítógépes rendszert illeti, minden reményünk megvan arra, hogy a 90-es évek elején sor kerülhet a bibliográfiai szolgáltatásformák reformjára. Az Európához való felzárkózáshoz az is hozzá tartozik, hogy Magyarország be tudjon kapcsolódni a nemzetközi adatcserébe, az UBCIM-hez való csatlakozással.

A hazai Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program által az elmúlt három évben nyújtott támogatás alapvető eszközök birtokbavételét tette lehetővé. A korszerű nemzeti bibliográfiai szolgáltatások megvalósításához azonban elengedhetetlen az újjáalakult kulturális kormányzat és a hazai könyvtári közösség tevőleges támogatása is. Reményünk van arra is, hogy együttműködési lehetőségekre számíthat az Országos Széchényi Könyvtár az Európa Tanács tagországai nemzeti könyvtárainak közösségében, ahogyan ez megfogalmazódott az általuk rendezett "East and West, European Dialogue between National Libraries" konferencián Bécsben, 1991. áprilisában.

Hivatkozások:

1. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelete a könyvtárakról és a Minisztertanács 17/1976.(V.7.) számú rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelet végrehajtásáról.
2. Nyáriné Grófcsik Erika - Szűcs Erzsébet: A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes rendszere. In: Információ, elektronika, 1981. 5.sz. p. 259-269.
3. A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Dokumentumgyűjtemény. Budapest, Múzsák, 1982.
4. Zircz Péter: A nemzeti könyvtár központi szolgáltatásai. Bevezető. In: Könyvtári figyelő, 28.évf. 6.sz. 1982. p. 561-563.

The System of the Current Hungarian National Bibliography

Zsuzsa BERKE

The system of the Hungarian National Bibliography has become consolidated in the 1970's. The following factors contributed to starting bibliographic series with a unified approach: standardization abroad and in Hungary, the 1977 Paris recommendations, the 3rd National Conference on Librarianship in 1970. As a result, in 1978 the database of the national bibliography of books started operation. From among the central services relying on this database for the time being only the centralised catalogue card supply for public libraries was realized. From 1978 the Hungarian National Bibliography/Bibliography of articles of periodicals is published each month. It has reduced its scope to social sciences and science in 1981. The bibliographies of other subjects were left to the special libraries having a national collection responsibility in the given subject. In 1977 the Hungarian publications abroad and the Hungarica Literature Review were published. In the 1980's, because of financial restrictions, there was a change-over to works and investments taking up less money (standardization, further development of the software of the Hungarian National Bibliography/Books database, elaboration of the programme of Hungarica documentation). The lack of resources accounts for the exclusion of certain types of materials, for the uncompleted secondary bibliographies, for the delayed publication of indices and annual cumulative volumes. With the help of the macrocomputer system DOBIS/LIBIS being realized with the support of the Information Infrastructure Development Programme, bibliographic services will be reformed in the early 1990's. As first, the entries of the Hungarian National Bibliography/Books will be made available on magnetic tapes and floppy discs.

(Shorted variant of the paper published in: *Könyvtári Figyelő*, 1990. No 5-6, pp. 421-445)

A SZAKIRODALOM TARTALMI FELTÁRÁSÁN ALAPULÓ SZOLGÁLTATÁSOK JÖVŐJE AZ ORVOSTUDOMÁNYI SZAKTERÜLETEN

BENICZKY Gáborné

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

*Az orvosi könyvtárosok 1991. június 5-én, Szarvason megtartott tájértekezletén elhangzott előadás

Napjainkban az orvostudományi irodalom nagy mennyiségű felhalmozódása miatt elengedhetetlen, hogy orvosaink naprakészek legyenek ezek ismeretében, ha lépést akarnak tartani szakmájuk fejlődésével. Ez viszont igen időtrábló kutatást jelent, ha csak nincsenek birtokában vagy közelségében az információt továbbító olyan korszerű eszközöknek, mint pl. a számítógép, telefax, CD-ROM, hogy csak a legismertebbeket említsem.

Orvosainknak és minden felhasználónknak meg kell ismerkedniük a keresési technikákkal.

Nekünk, könyvtárosoknak ismernünk kell az információtárolás és -visszakeresés új módszereit. Bővítenünk kell szolgáltatásainkat, szakmai ismereteinket és ugyancsak lépést kell tartanunk az eredményekkel, hogy megfeleljünk a kihívásnak.

A könyvtáraknak biztosítaniuk kell azokat a technikai berendezéseket, amelyek megnyitják az utat a keresés irányába és lehetővé teszik a kívánt irodalom elérését.

Alapvető követelmény

- a könyvtári munka automatizálása
- online katalógusok létrehozása sokszempontú keresési lehetőséggel pl. szerző, kulcsszó szerinti, szabadszöveges keresés stb.
- minél nagyobb számú adatbázis elérhetőségének biztosítása

- full-text irodalomkutatás a legrövidebb időn belül a leggyorsabb távszolgáltatási módon.

A gyors adatszolgáltatáshoz nélkülözhetetlen a távközlés modern eszközeinek megléte, a korszerű telekommunikációs hálózat kiépítése. Nem kétséges, hogy a jövő könyvtár életében fontos szerepet játszik majd a telekommunikáció, mely meghatározója, szabályozója lesz a mindennapi munkának.

1992 után pedig, a jövő Európájában már nem jelenthet akadályt egy információ megszerzésében az a tény, hogy az adott dokumentum egy-egy országban található csak meg. A könyvtárosoknak együtt kell működniük Európa-szerte, segíteniük kell a hozzáférést egymás gyűjteményeihez. Különösen fontos szerepe van ennek egy olyan rohamosan fejlődő szakterületen, mint az orvostudomány.

Ez az igény hozta létre azt a nemzetközi találkozót, amelyet 1986-ban tartottak Brüsszelben, 300 orvosi könyvtáros részvételével. Az ott jelenlévők elhatározták, hogy létrehozzák az egészségügyi információ és könyvtárügy európai szövetségét. Ezt a szövetséget 1987. augusztus 18-án meg is alakították. Céljaik között szerepelt:

- továbbképzési lehetőségek biztosítása és közzététele
- nemzetközi kooperáció kialakítása
- közös egészségügyi könyvtáros lap beindítása. Az utóbbi 1987 júliusa óta folyamatosan megjelenik "Newsletter to European Health Librarians" címen. Sok hasznos információt tartalmaz az egészségügyi szakkönyvtárosok számára, tudósít a szövetségről, európai és tengeren túli híreket közvetít, új könyvekről, várható eseményekről számol be stb.

Konferenciák megszervezését is tervezték, amelyeket 2-3 évenként tartanának. Azóta két ilyen eseményre került sor, az első, mint már említettem, 1986-ban, Brüsszelben, a második 1988-ban Bolognában zajlott.

Az elmúlt években sokat tett az együttműködés előmozdításáért az Európai Gazdasági Közösség is. Igyekeztek megismertetni a könyvtárosokat az új információs technológiákkal, szorgalmazták az adatbázisok használatát, a dokumentumok elektronikus úton való elérését és a kompakt lemezek igénybevételét. Több tervet és programot is állítottak össze, mint pl.

- az *Euronet* - *Diane* hálózatot, amely az adatbázisok nemzetek közötti használatát segíti
- a *Docdel* programot, amely az elektronikus publikációk fejlesztését kezdeményezi
- az *Apolló* programot, amely a dokumentumok műholdas közvetítésében játszik szerepet.

Két új projekthez is nyújtottak támogatást:

- az *ADONIS-programhoz* (full-text világadatbázis), amely kompakt lemezen 220 nagyobb európai orvos-biológiai periodikum teljes szövegét és ábráit tartalmazza
- a *Medatarom* projekthez, amely a Medline, az Excerpta Medica és a Pascal adatbázisok információit közli szintén kompakt lemezen.

Fontos megemlíteni az együttműködésért tett erőfeszítések sorában az Egyesült Királyság nemzetközi kölcsönzési és másolatküldési központját (*DLDSC-t* = British Library Document Supply Centre), amely egy Boston Spa nevű kis település szélén épült fel, Leeds és York között, azonos távolságra Londontól és Edinburghtól. A hely kiválasztásánál a földrajzi fekvésen túl szerepet játszott a jó postai összeköttetés lehetősége is.

A könyvtár gazdag állománya szinte sugallta a gondolatot, hogy információit kiterjessze, hozzáférhetővé tegye bárki számára, aminek nem szabhat akadályt sem az országhatár, sem az óceán. Gyűjteménye felölel minden tudományterületet, a természettudományoktól a mérnöki tudományokon át az orvostudományig; az élettudományoktól a művészeteken, történelmen, filozófián és valláson át a zenéig. A hozzáférhető dokumentumok is sokféle típusúak: 2,5 millió monográfia, 200 ezer fo-

lyóiratcím (ebből 52 ezer kurrens); 5,5 millió kutatási és fejlesztési jelentés; 500 ezer disszertáció Anglia és az Egyesült Államok területéről; 500 ezer fordítás. (Itt jegyzem meg, hogy az ADONIS programban tevékenyen részt vesznek.) Az összes európai nyelv folyóiratai megtalálhatók itt, de van japán, koreai és kínai is.

A dokumentumok nagy részét hagyományos papírformában, de pl. a kutatási és fejlesztési jelentéseket mikroformában, és a biomedicinális folyóiratokat kompakt lemezen tárolják. A folyóiratok minden cikkét egyedi számmal látják el, amelynek alapján azok azonosíthatóvá és visszakereshetővé válnak. A cikkek megjeleníthetők képernyőn, vagy ki nyomtathatók nagy teljesítményű lézer-printer segítségével.

További terv, hogy a kért cikket fakszimile formájában a felhasználó egyenesen a tároló lemezről hívhassa le saját készülékére.

S amint a fakszimile formák egyre könnyebben elérhetőek lesznek, az elektronikus megrendelés megvalósul, elmondhatjuk majd, hogy a földrajzi távolság már nem játszik szerepet az ismeretek megszerzésében.

Boston Spa-ból külföldről is bármely könyvtár közvetlenül kérhet másolatot. A másolatszolgáltatás előfizetés alapján történik - külföldön és belföldön egyaránt - az utólagos adminisztráció elkerülése érdekében. Eredeti dokumentumot továbbra is a nemzeti könyvtárak közvetítésével lehet kérni. Ez idővel, a kommunikáció javulásának hatására az online katalógusok elterjedésével, megváltozhat.

Belgiumban a könyvtári szolgáltatásokat nagy mértékben segíti az az elektronikus posta, amelyet a távközlés adta lehetőségeket kihasználva hoztak létre. A *Telematic* nevet viselő szolgáltatás egy számítógéppel összekapcsolt elektronikus postaszolgáltatást jelent, amely elektronikus publikációk továbbítását célozza.

Leggyakoribb szolgáltatásai:

- könyvtári online katalógus, amely számítógép vagy videotex/teletex útján is elérhető
- könyv vagy eredeti cikk online megrendelése

- mindezek postázása elektronikus postaláda igénybevételével.

A Telematic lehetőséget nyújt arra, hogy a felhasználó úgy konzultáljon az adatbázisokkal, mintha azok egy könyvtár katalógusai lennének, amelyekhez online kéressel fordul és a hozzátartozó állományból kíván dokumentumhoz jutni. Nem szempont, hogy a felhasználó honnan adja le kérését, van-e a közelében könyvtár vagy nincs, a cél az, hogy az adott témát a világ tudásanyagában megtalálja.

A Telematic szisztémát Belgiumban *Teledoc* néven a Louvain-i egyetem orvosi könyvtárában a könyvtárak közötti kommunikáció eszközeként és az elektronikus megrendelés céljaira használják. A következőképpen működik. Amint a felhasználó bebillentyűzi a keresendő cikk adatait, a Teledoc azonnal jelzi, megtalálható-e a könyvtár anyagában. Ha ott nincs, automatikusan megkeresi azt a könyvtárat Belgiumban, ahol az adott dokumentum fellelhető és rövid időn belül, de lehetőleg még aznap teljesíti a kérést. Abban az esetben, ha az igénylő könyvtár nincs bekapcsolva az elektronikus hálózatra, de telex-szel rendelkezik, akkor a rendszer automatikusan átírányítja telexre.

A rendszer alkalmas üzenetek vagy megrendelési formulák fakszimile küldésére is. Ezenkívül késedelem esetén felszólítást küld, vagy továbbítja a rendelést a soronkövetkező lelőhelyre. A kérések kezelése jól szervezett, teljesítése rendkívül gyors és mindezen előnyök mellett a költségek is alacsonyak.

Belgium csak egy azok közül az országok közül, amelyek az elektronikus postát alkalmazzák. Említhettem volna Angliát is, ahol a Nuffield Library-ben, az Egyesült Királyság egyik legnagyobb orvosi könyvtárában a *BMA* munkatársai rendelkezésre áll. (*BMA* = British Medical Association). Elektronikus Megrendelési Szolgálat néven 1987 óta működik. De kis könyvtárak is élnek ezzel a lehetőséggel, pl. Oxfordban a Cairns könyvtár (John Radcliffe kórház orvosi könyvtára) a könyvtárközi kölcsönzést oldja meg ezen a módon.

Összegzésül annyit, hogy mindenhol, ahol alkalmazzák, a felhasználók körében nagy népszerűségnek örvend és a jövő egyik ígéretes szolgáltatása lehet.

A könyvtárak közötti együttműködésre, információcserére, integrált adatszolgáltatásra még számos példa található Európában. Ilyen pl.:

- a *PICA* (Project Integrated Catalogue Automation) szisztéma Hollandiában, mely nemzetközi anyagra épülő on-line katalógusrendszer (megtalálható benne a Kongresszusi Könyvtár, a holland és brit nemzeti bibliográfia, valamint a rendszerben résztvevő könyvtárak anyaga)
- a helsinki központi orvosi könyvtár integrált könyvtárközi kölcsönzési rendszere
- Magyarországon az ASCA és az ASCATOPICS, a MTA Könyvtárának off-line jellegű szolgáltatása. (Tudományos folyóiratok cikkeinek hetenkénti, rendszeres témafigyelése, előfizetés alapján).

Az adatbázisok szerepe, kihasználtsága is hosszas ismertetést jelentene, mert pl. hacsak a DATA Start említem, azon keresztül mintegy 150 adatbázis érhető el.

Befejezésül ezek közül szeretnék egyet egy kicsit részletesebben bemutatni, ez pedig a *BIOSIS* (Biology and Biosciences DATA Bases). Az élettudományok területén a legnagyobb indexelő és kivonatoló szolgáltatás. Forrássanyagai folyóiratok (9000 féle, 100 országból), könyvek, tudományos tanácskozások előadáskivonatai (proceedings), kutatási jelentések a világ minden tájáról. A Data Starnál végezhető cross-file keresésben egyes tapasztalatok szerint a BIOSIS bizonyult a legalkalmasabbnak.

A cross-file keresés azt jelenti, hogy a felhasználónak lehetősége van arra, hogy szabadszöveges kereséssel egyidejűleg több adatbázisban tájékozódjon, s a fájlok között mozogva megkeresse azt, amelyik a legjobb eredményt adja. Az egészségügy specialistái számára, gondolok itt a kutató orvostól a klinikusig, biológustól a gyógyszerészig, és az állatorvosokig, nagyon fontos információs forrást jelent.

A jelenleg meglévő szolgáltatások közül kiragadva néhányat arra igyekeztem rámutatni, milyen úton haladnak a tőlünk fejlettebb országok könyvtárai.

S hogy néhány év múlva milyenek lesznek, mit tudnak nyújtani, azt a gyors ütemben növekvő technológiai fejlődés mellett szinte lehetetlen megjósolni.

Irodalom

1. British Medical Association: Medical Libraries: A user guide. London, BMA, 1987.
2. Marc Walkiers: Újabb európai könyvtári kezdeményezések. Orv. Könyvt. 1988,28,2,128-133 p.
3. Graham P. Cornish: A British Library Document Supply Centre története, tevékenysége és jövője. Orv. Könyvt. 1989,29,4,265-277 p.
4. D. Scherf: Biomedical libraries in the age of telecommunication. In: Health information for all: A common goal: Proceedings of the Second European Conference of Medical Libraries, Bologna, Italy, Nov.2-6.1988. ed. by D.J. Wright, D.W.C. Stewart. München, London, 1989, Saur. 327-330 p.
5. Penelope Bounet, William H. Forrester, Richard Jones: A British Medical Association Nuffield Library múltja, jelene és jövője. Orv. Könyvt. 1990,30,2,101-111 p.
6. Carol Lefebre, Maureen Forrest: A Cairns könyvtár: Egészségügyi információszolgáltatás Oxfordban. Orv. Könyvt. 1990,30,2,113-122 p.
7. Sharon F. Suer: Cross-file searching on the BIOSIS databases. Kézirat. 1991.
8. Richard R. Rowe: Information politics and the discovery process. In: Medical Libraries: Cooperation and new technologies. Ed by C. Deschamps, M. Walkiers. Amsterdam, 1986, Elsevier. 373-380 p.

9. R. Sievänen-Allen: Integrated interlibrary lending system as a tool of cooperation in medical libraries. In: *Medical Libraries: Cooperation and new technologies*. Ed. C. Deschamps, M. Walkiers. Amsterdam, 1986, Elsevier. 69-72 p.
10. L. Costers: Inter library loan for medical libraries using the online Dutch Union catalogue system. In: *Medical Libraries: Cooperation and new technologies*. Ed. by C. Deschamps, M. Walkiers. Amsterdam, 1986, Elsevier. 303-307 p.

The Future of Services Based on Exploring the Content of the Specialized Literature in the Field of Medical Science*

Agota BENICZKY

*Paper presented at the regional meeting of medical librarians held in Szarvas, Hungary on 5th June 1991

Libraries must provide the technical facilities which open the way for search and give access to the desired literature.

- The automation of library work is a fundamental requirement.
- Online catalogues must be created with the possibility of search from many angles.
- Provision of access to as many databases as possible.
- Full-text literature search as soon as possible using the most rapid remote service means.

The existence of modern telecommunications facilities, the creation of a modern telecommunications network are indispensable for rapid data supply. And from 1992, in Europe of the future, librarians must cooperate throughout Europe. It was this demand that led to the international meeting held in Brussels in 1986 with the participation of 300 medical librarians. The participants decided to set up the European Medical Information and Library Federation. The organization was established on 18 August 1987 with, among others, the following objectives:

- to provide and publicize possibilities for further training,
- to establish international cooperation,
- to launch a common publication of health librarians.

This has been appearing regularly since July 1987 under the title of "Newsletter to European Health Librarians". They also planned to organize conferences which are held every 2-3 years. The first gathering in

Brussels in 1986 was followed by the second in Bologna in 1988. In recent years the European Economic Community has also done a great deal to promote the cooperation. Efforts have been made to acquaint librarians with the new information technologies, the use of data bases, the use of electronic access to documents and of compact discs has been urged. A number of plans and programs have been drawn up, including:

- the Euronet - Diane network which assists the international use of data bases,
- the Docdel program which initiates the development of electronic publications,
- the Apollo program which plays a role in the transmission of documents via satellites.

They also extended support to two new projects:

- the ADONIS program (full-text world database) which contains the full text and diagrams of 220 major European medical-biological periodicals on 220 compact discs,
- the Medatarom project which contains the information of the Medline, Excerpta Medica and Pascal databases, also on compact disc.

Among the efforts made for cooperation it is important to mention the British Library Document Supply Centre.

In Belgium, the Telematic service is an electronic postal service linked to a computer intended for the transmission of electronic publications. Its most frequently used services are:

- a library online catalogue which can also be accessed through a computer of videotex/ teletext,
- online orders for books or original articles,
- the postage of all these through an electronic post box.

The Telematic system in Belgium is used under the name of Teledoc in the library of the Louvain medical university as a means of communica-

tion among libraries and for the purposes of electronic orders. It works as follows. As soon as the user keys in the data of the article sought, the Tel-edoc immediately indicates whether it can be found in the stock of the library. If it cannot be found there it immediately seeks the library in Belgium where the document concerned can be found and meets the request within a short time, as far as possible on the same day. If the requesting library is not linked to the electronic network but has a telex, the system automatically transfers it to telex. The system can also be used for the facsimile transmission of messages or order forms. It also sends reminders in case of lateness or forwards the order to the next location on the list. The well organized handling of requests is extremely rapid and in addition to all these advantages, the costs are also low.

Electronic mail is widely used in England too, for example in the Nuffield Library of the British Medical Association and in the Cairns Library in Oxford.

Many other examples of cooperation among libraries, the exchange of information and integrated data supply can be found in Europe, such as:

- the PICA (Project Integrated Catalogue Automation) system in Holland,
- the integrated interlibrary borrowing system of the Helsinki central medical library,
- in Hungary the ASCA and the ASCATOPICS, the offline service of the Library of the Hungarian Academy of Sciences.

A KÖNYVTÁRI EGYÜTTMŰKÖDÉS SZERVEZETI, SZERVEZÉSI ÉS IGAZGATÁSI ALAPELVEI

ZSIDAI József

Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára
Miskolc

A döntési jogról

Bármely kooperációs testület cselekvőképességében meghatározó erejű a döntéshozatal mozgékonyága. Elengedhetetlen követelmény az, hogy a szükség szerint, a megfelelő időben megfelelő döntéseket lehessen hozni. Ehhez mindenképpen az kell, hogy a meghatalmazott képviselőket megbízzák döntési jogkörrel ruházzák fel, mert különben az ügyek menete akadozik, a testület munkája megbénul, tartós küszködés esetén maga az együttműködés is veszélybe kerülhet.

Ezzel a kérdéssel azért kell foglalkozni, mert az egyes intézmények vezetői, illetve megbízottaik nem élveznek egyenlő értékű döntéshozói jogkört. A könyvtárigazgatók jogállása igen eltérő. Meglepően csekély a teljhatalmat gyakorló vezetők száma. Köztudott, hogy a könyvtár, a tájékoztató intézmény, vagy akár a számítástechnikai szolgáltató intézet fölött rendszerint ott van a fenntartó: a rektor, a kutatóintézet igazgatója stb. A gazdálkodó szervezeteknél és a nagyobb hivataloknál is ugyanazon beosztásban lévő tisztségviselők intézkedési lehetőségei különbözőek lehetnek. Így a könyvtárak vezetőit is korlátok akadályozhatják a cselekvésben. A magasabb beosztású vezetők különben is érzékenyek a külső kapcsolatokra, következésképpen a könyvtár ezirányú kezdeményezései is ki vannak téve a fenntartásoknak. Az intézmény legfelső vezetése ugyanis félti az anyagi eszközöket és a szellemi erőket az elidegenítéstől, kényes kérdésként kezelik az intézményi presztízszt, a külső érintkezés módját, a képviselőlet szintjét stb., vagyis adódik elegendő ok korlátok felállítására.

Márpedig döntési jog nélkül kooperációban eredményesen részt venni nem lehet. A szervezet egészének működését szolgáló döntési jog akkor

alkalmazható rugalmasan és hatékonyan, ha a megbízott jól körülhatárolható jogkört kap megbízójától. Az ilyen rendelkezés alapja az a keretszerződés, amely rögzíti az együttműködés alapelveit, a munkanemeket, a vállalt feladatokat, a pénzügyi vonzatokat és a szellemi befektetéseket. Az előkészületek menetét úgy kell irányítani, hogy az intézmény legmagasabb vezetője - lehetőleg a fenntartó vagy annak magas rangú képviselője - kösse meg az együttműködési egyezményt, ezáltal tegye magáévá annak passzusait. Ha ez megtörtént, akkor a szerződéshez igazodva kell megszerezni azokat a döntési jogokat, amelyek a gördülékeny együttműködéshez szükségesek. Ezen az úton a gyors és biztonságos cselekvés körülményeit meg lehet teremteni. Ebből az eljárási módból származik egy igen-igen fontos biztonsági tartalék is. Ha a legmagasabb vezető írta alá az egyezményt, az a megpróbáltatások idején garancia mögöttünk, mert lehetnek nehéz időszakok, nem várt, előre nem tervezett szituációk, melyek leküzdése csak az erős háttér birtokában lehetséges.

A fenntartói támogatás megnyerésének szükségessége és módja

A könyvtár fenntartója: a vállalat, a kutatóintézet, az egyetem és vezetője stb. nem támogatja minden esetben az együttműködést. Az NSZK-beli Wieder az 1986-ban rendezett frankfurti IFLA ülészakon, a norvég Thalberg az 1979-ben a hollandiai Enschedeben tartott IATUL konferencián hívta fel erre a problémakörre a figyelmet.

Magyarországon is ez a helyzet. Az OSZK központilag vezetett országos katalógusainak szerkesztői igazolni tudják, hogy a vállalati könyvtárak közül jelentősebb gyarapodást felmutató intézmények sem teljesítik a devizás könyvekre és folyóiratokra vonatkozó bejelentési kötelezettséget. Az egyetemi tanszékek sem adják át szívesen könyveiket a központi könyvtárak által szervezett és bonyolított könyvtárközi kölcsönzésnek, pedig éppen ők elég sok ilyen igényt támasztanak más könyvtárakkal szemben. A legkülönbébb típusú könyvtárak közül igen sok intézmény elzárkózik a nyitottságtól, a hozzáférhetőség széles alapon nyugvó garanciájától. Így érthetővé válik az, hogy az intézményes keretek között folyó és hosszú távon ható együttműködés gondolata esetenként merőben idegen a fenntartótól.

Ha a fenntartó eleve idegenkedik a felügyelete alá tartozó könyvtár együttműködési törekvéseitől, akkor megalapozott indokok után kell kutatni, és csak a felderített feszültségi gócok ismeretében lehet azok megszüntetését elvégezni.

Némely könyvtár napi gyakorlata, vagy a vezetés egyenetlensége a fenntartót bizalmatlanságra készíteti. A fenntartásokhoz - szinte kivétel nélkül - a múltbeli kedvezőtlen tapasztalatok adják az indítékot. A könyvtár - minden bizonnyal - kudarokat produkált a fenntartó számára, számlájára. A megbocsátó felejtés a magasabb vezető megbízatása idején aligha várható, s ha igen, akkor egy-egy rossz cselekményt csak öt-hat értékes tett képes elhomályosítani. Ebből az egérfogóból csak úgy lehet győztesen kijutni, ha azonosulunk egy súlyos tanulsággal: bármilyen újat igénylő lépés megtétele előtt a körülmények objektív vizsgálata és a várható következmények higgadt prognosztizálása nem mellőzhető.

Az együttműködést nem támogató, illetve tiltó fenntartói magatartásnak még számos motivációját lehetne feltárni, s ha ezt tennénk, akkor is csak ugyanazon felismeréshez jutnánk el: a fenntartó szimpátiáját, sőt abszolút bizalmát a könyvtár működése során állandóan bírunk kell. A fenntartónak az együttműködéssel történő szembenállása az intézmény érdekeinek féltéséből ered. Ellene van a könyvtári állomány, a technikai eszközök és a munkaerő egy része külső lekötésének. S különösen vigyáz arra, hogy a költségvetésnek egyetlen fillérje se csússzon ki tapintható érdek nélkül az intézmény falain kívül eső területekre. Nem tagadható, hogy az efféle aggodalmaknak van alapja, különösen amikor a költségvetésből gazdálkodó szervezeteket amúgy sem kényeztetik el a dotációval; amikor a gépteknika megújítása és fejlesztése valutáris nehézségekbe ütközik; és amikor a kvalifikált munkaerőben szegényedő kínálatot kell tudomásul venni.

Az érdekek viselkedésének vizsgálata azt mutatja, hogy a fenntartó bizalmát és támogatását csak az intézményi érdekek érvényesülésén és gazdagodásán keresztül lehet elérni. Tényszerűen, tárgyszerűen és pénzügyi adatokkal bizonyítani kell a kooperáció hasznosságát, azt, hogy az intézménynek valóságos érdeke fűződik az együttműködéshez. Erre számos jó példa kínálkozik: a könyvtárközi kölcsönzés kapcsán tudatosítani

kell annak kölcsönösségét; az infláció elleni védekezés, sőt az előbbre lépés eredményesebb a munkamegosztás segítségével; az automatizált információs hálózatokhoz való csatlakozás új szolgáltatásokhoz való hozzájutást ígér a kutatók hasznára. A bizonyítás során a tárgyyszerű adatok mellett, azok kiegészítésekként morális tényezőkkel is eredményesen lehet érvelni. Pl. az egyetem jó hírnevét emeli, ha a szűkebb környezet intézményeivel jó kapcsolatokat tart fenn; a vonzáskörben lévő vállalatok, gazdasági szervezetek fejlesztő munkáját segíti elő; közreműködik a könyvtár hatókörébe eső terület kulturális atmoszférájának javításában stb. A fenntartó fenntartásainak kivédéséhez, leszereléséhez és kedvező irányú áthangolásához tehát azt kell bizonyítani, hogy az együttműködés által az intézmény számára a nyereség lényegesen több, minőségileg magasabb rendű, mint a szükségszerűen elviselendő veszteség, másfelől az intézmény presztízsét érintő tudományos és kulturális kötelezettségeket célszerű megemlíteni, mert ezáltal a személyes presztízs és a hiúság segíti az ügyet.

A fenntartó környezetében tapasztalt, vagy ott feltételezett problémák nem jelentkeznek mindenütt és minden időben. Nincs ok az aggodalomra, pl. ha a szóban forgó könyvtár megbízhatóságát a fenntartó előtt többszörösen igazolta, vagy ha a fenntartó olyan messze tekintő képességekkel rendelkezik, hogy már az együttműködési akció kezdeténél felismeri az intézmény számára kínálgató előnyök bízgató ígérését. Ilyen esetekben örülni lehet a problémamentességnek. Gyakoribb azonban az idézett tartózkodás, ezért kooperációs műveletek tervezése előtt a fenntartónál alaposan tájékozódni kell, annak bizalmát, támogatását el kell nyerni. Nincsen haszna annak, ha ebben a kérdéskörben a könyvtár és a fenntartó között konfliktus alakul ki, annak megelőzéséért fáradhatatlanul kell dolgozni.

A szerkezetében bonyolult és működésében nagy hatókörű együttműködés motivációi is bizonyítják, hogy a legkisebb szakmai sikerért, a társadalmilag és intézményi keretek között megvalósuló eredményekért is mennyire meg kell küzdeni.

Centralizáció-decentralizáció a könyvtári szervezetben és hatása az együttműködésre

Az államigazgatási rendszer általában időtálló struktúra. Sok-sok példa bizonyítja, hogy évszázadokon át változatlan szervezetben vagy kevésbé mobilan működtethető egy ország mechanizmusa a nemzet érdekei szerint. Elég utalni az angol királyság évszázadaira, Svédország stabilitására vagy Svájc 1948 óta alig mozduló szövetségi államformájára.

Az állami berendezkedés saját arculatára formálja a könyvtári szervezetet, amely nem a saját öntörvénye szerint fejlődik, hanem az államalakulat mozgástörvényeit követi.

Centralizált hatalmi rendszerhez ugyanilyen könyvtári rendszer tartozik. Ezen a helyzeten igen nehéz változtatni. Decentralizált hatalmi, igazgatási (finanszírozási) struktúrához tartozó könyvtári rendszert ugyancsak nehéz centralizált hálózatba készíteni, mert automatikusan működésbe lép a szuverenitás, az autarchia, a lokálpatrióta ragaszkodás stb. megannyi eleme.

A probléma azzal kezdődik, hogy a könyvtár felvevő környezete sokkal mozgékonyabb, mint az előbb említett struktúra. A kutatás, a tanulás, a művelődés dinamikája olyan erős, és a huszadik század vége felé olyanira erős lesz, hogy emiatt a könyvtári szervezet változatlanságáról szó sem lehet. Azt viszont naívság volna föltételezni, hogy a könyvtárügy érdekei olyan potenciális erőt képviselnek, amelyek kiválthatnák az igazgatási struktúra módosítását (habár van erre példa).

A második konfliktus a könyvtárhasználó olyan kettős érdekéből ered, amely a centralizáció-decentralizáció ellentétén nyugszik. Az olvasó ugyanis saját szükségleteit úgy szeretné kielégíteni, hogy amire pillanatnyilag szüksége van, az fizikailag is karnyújtásnyira essék tőle; másfelől számára bármi elérhető legyen, ami érdeklődési körébe esik, bárhol legyen is az.

Ebben a helyzetben a centralizáció-decentralizáció összefüggései meghatározzák a hatékonyság fokát, milyenségét.

A magasabb teljesítmény érdekei a centralizáció irányába hatnak, mégis gyakran a szűk prakticista szemlélet győzedelmeskedik. Minden professzor saját szobájában, vagy annak közvetlen közelében akarja tudni a könyvet, a folyóiratot, a műszerekkel, a vegyszerekkel, a krétával egy sorban. Hasonlóan viselkedik a kutatóintézet prominense is, elvárja, hogy a szükséges információk tőle karnyújtásnyira várakozzanak. A művelődni vágyó lakosság is azt kívánja, hogy a legközelebbi utcasarkon legyen a könyvtár, mint az a dániai városokban van. A tapasztalat azt mutatja, hogy az emberek nem hajlandók messze elmenni a könyv után, inkább lemondanak róla (kivételesen az elszánt kutató).

A harmadik problémakör lényege, hogy a társadalom politikai fejlődése a demokratizálódás, a popularizálódás irányába halad; ugyanakkor a fejlett társadalom magasabb teljesítménye a könyvtári konkrét szakterületen is csakis az eszközök magas fokú centralizálásával vagy legalább fegyelmezett hálózatba terelésével érhető el.

A XX.század második felében, s még inkább a század utolsó két évtizedében a fejlett országok zöme a demokratizálódás útját járja. A legbölcsebb kormányok tudják, hogy akkor erős a nemzet összetartása és akkor kiegyensúlyozott a nemzeti közérzet, ha a tömegek, a csoportok és az egyes emberek identitástudata erős és tartós. Ha az emberekhez az ügyek, a társadalmi gondok és feladatok közel állnak, akkor azonosulnak azokkal, készek azok végrehajtásán munkálkodni. Századunk elején így jött létre a sok kicsi könyvtár Svájcban, helyi elhatározásokból, helyi erőforrással a "bibliotheque pour tous" program keretében. Kérdés, nem válik-e, nem válhat-e időszerűtlenné ez a nagyszerű népi program.

A túlzottan decentralizált könyvtári rendszer ugyanis az alábbi hátrányokat testesíti meg:

- Sok intézmény között eleven együttműködést alig lehet kialakítani az emberi tényezők között említett szubjektív okok miatt.
- Az elaprózottság nemkívánatos mértékben megosztja a pénzügyi eszközöket. Ebből olyan bajok keletkezhetnek, hogy a központilag jól látott, jól tervezett nemzeti célok háttérbe szorulhatnak a helyi érdekek árnyékában. Erre is jó példa Svájc, ahol sokat panaszkod-

nak a nemzeti könyvtárpolitika visszamaradására a kantonális érdekelttség és a finanszírozási rendszer miatt. /1/ Magyarországon azt mutatja a statisztika, hogy 1971-1980 között a tudományos és szakkönyvtárak területén az állománybeszerzési keretek a kisebb könyvtáraknál sokkal nagyobb mértékben növekedtek, mint a nagykönyvtáraknál. /2/ Azért alakult így a helyzet, mert a nagykönyvtárak állami fenntartásban vannak és az államnak kevesebb volt a pénze, mint a kiskönyvtárat fenntartó vállalatnak. (És mégis, a szakirodalmi ellátásért és a szolgáltatások fenntartásáért, sőt teljesítéséért a felelősséget országos szinten a nagykönyvtárak viselik.)

Az autarchia veszedelmes jelenség, amellyel szembe kell nézni, vagy amellyel le kell számolni. A decentralizált struktúra eléggé magán viseli az autarchia jegyeit. Történelmileg úgy alakult a helyzet elég sok országban, hogy egyes intézmények önellátásra rendezkedtek be, azaz sok tudományág ellenőrzésére vállalkoztak. Egyes vélemények szerint azonban a sokféleség a színvonal kárára van, mert a szakmai tevékenység nem a mélység irányába halad, hanem horizontálisan mozog.

Az autarchia általában véve az alacsony fokú munkamegosztás tükrözője is. Azért él tovább az önellátás ideája, mert a legjobb intézményekben sem alakultak ki olyan kapacitások és készségek, amelyekre más szervek, fogyasztók és könyvtárak biztonsággal számíthatnának.

A túlzott decentralizáltság végül megengedhetetlen párhuzamosságokhoz vezet, pl. 1975-ben egy 40 ezer lakosú kisvárosban Magyarországon 3 példányban járt a Chemical Abstracts és még egy példányban annak mágnesszalagos változata; vagy a bányászat területén 14 féle dokumentációs periodikát adtak ki. /3/ Az infláció szorításában ilyen pazarló módon nyilvánvalóan nem lehet haladni kellő sebességgel a hatékonyság irányába.

Az együttműködés kiszélesítését és elmélyítését nehezíti az elaprózott könyvtári szervezet. Ezért az együttműködés érdekei szerint az volna jó, ha a szervezet a racionálisan centralizált könyvtári rendszer irányába fejlődne. A "racionálisan centralizált" megszorítást úgy kell értelmezni, hogy az egyidejűleg segíti elő a korszerű szolgáltatások kiépítését az

együttműködés útján, ugyanakkor a hagyományos könyvtári ellátást sem kockáztatja. Amennyiben a szervezeti struktúra optimális mérvű átalakítására sincs mód, akkor az együttműködésbe csak a teljesítőképes könyvtárakat szabad bevonni. Az ő hatókörükben elhelyezkedő kisebb könyvtárak e jobb képességű intézmények szolgáltatásait hasznosítják.

A centralizáció-decentralizáció összefüggéseit úgy is meg lehet közölni, hogy az anyagi, technikai, szellemi eszközök magas fokú koncentrációját kell elérni a lehető leghatékonyabb szolgáltatóképesség elérése céljából; és ugyanakkor e centralizált bázison kifejlesztett szolgáltatásokat decentralizálni kell valamennyi kisebb intézmény és minden érdeklődő szakember számára. Más szavakkal: centralizálunk, hogy szolgáltatni tudjunk; a szolgáltatást viszont teljességgel decentralizálni kell.

Struktúra és tradíció

A centralizáció és decentralizáció összefüggéseinek és ellentmondásainak megvilágításával még nem mutattunk rá azokra a további bonyodalmakra, amelyek az állami és a hozzá igazodó könyvtári szervezet tradicionális kövületeiből származnak. A probléma lényege az, hogy a könyvtári struktúra idővel merevvé válhat, és ennél a merevségnél fogva a korszerű könyvtári szolgálatra, a korszerű technikára és technológiára nehezen lehet átváltani. Vizsgáljuk meg a kérdést Svájc, az NSZK és Ausztria példáin.

A 25 kantonból álló svájci államszövetség minden egyes kantonja igen erősen védi saját autonómiáját. A falu közössége a demokrácia legfőbb hordozója, a könyvtárnak is életet adó közadót itt szavazzák meg. Az adóbevételek a legalacsonyabb szinttől igen nehezen áramlanak fölfelé a központi kormányig, mert a svájci adózási rendszer nem kedveli a nemzeti jövedelem fent végzett újraelosztási módját. Másfelől a kultúra, azon belül az oktatás, a tudomány és ezekkel összefüggésben a könyvtári ellátás is a kanton jogkörébe esik. (Kivéve a berni nemzeti, a zürichi és a lausanne-i műegyetemi könyvtárakat, melyek főntartója a szövetségi kormány.) Ebből az következik, hogy eleve nem lehet országos méretű és azonos léptékű könyvtárpolitikát csinálni, és azt kötelező érvénnyel alkalmazni valamennyi kantonra nézve. A központi kormányzat nem ren-

delkezik a könyvtárügy alakításához szükséges befolyásoló tényezőkkel: a hatalommal és a pénzzel. Tovább nehezíti az egységes rendszer irányába munkálkodó összefogás esélyeit a ma is egyenrangot élvező három hivatalos nyelv; német: 75%, francia: 20%, olasz: 4% (a fennmaradó 1% rétóromán, újabban az olasz vendégmunkásokkal együtt 12% beszéli az olasz nyelvet).

A nyelvi megosztottság meglehetősen nehezítheti pl. a számítástechnikai hálózat kiépítését, mégpedig a nyelvi, fonetikai elemek különbözősége miatt is és az ezzel összefüggő szabványosítás megoldhatósága révén is. Nem véletlenül panaszkodik Maier, a svájci nemzeti könyvtár igazgatója a következőképpen: "...országunk kb. 6 ezer könyvtárának az alkotmány által jóváhagyott önállósága igen nagy mértékben megnehezíti a nemzeti könyvtárpolitikát, azaz egy olyan együttműködést, amelyet nemzeti érdekek határoznak meg, és amely nemzeti érdekeket elégít ki. A nemzeti könyvtárpolitika azonban feltétlenül szükséges olyan időben, amelyben szükség van a racionalizálásra, a technika felhasználására, gépesítésre és automatizálásra, ami normákat, irányvonalakat és különböző jellegű egyezményeket kíván, amelyben az együttműködés munkamegosztást is jelent, és ezzel azt is, hogy az egyes könyvtáraknak le kell mondaniuk önállóságuk egy részéről. Hiányzik továbbá egy országos központi vezető szerv." /1/

Mindezen nehézségek ellenére 1985-ben Bernben megalapították a nemzeti könyvtárat; létrehozták a nemzeti bibliográfiát; a központi katalógusba 314 könyvtár küldi be gyarapodási jelentését; ugyanott már 1979-ben 4 millió monográfiát jegyeztek, és 41 000 külföldi folyóirat adatait összesítették, és a könyvtárak országhatáron belül évi több mint 100 000 egységnyi könyvtárközi kölcsönzést bonyolítanak le. Elismeréssel kell tekinteni a könyvtáros-egyesület példás tevékenységére is, amely messzetelektől ösztönzi az összefogást, az együttműködést, szinte legyőzi az egy lappal korábban említett hátrányokat. /4/

Az a svájci állami igazgatási struktúra, amely 100 év alatt is csak igen kis mértékben csökkentette a kantonok jogállását, a helyi jellegű könyvtárközi együttműködéshez viszont kitűnő feltételeket tud adni, mert a kantonon belül a fenntartó maga a kanton-tanács, amely rendelkezik a

befolyás eszközeivel. Így azután könnyű megérteni, hogy a kantonokban a könyvtárközi együttműködés szinte valamennyi elképzelhető formája megtalálható.

A Német Szövetségi Köztársaság könyvtárügye és a fejlődés irányai szintén ellentmondásosak a szövetségi állami struktúra sajátosságai miatt. /5/ A 10 szövetségi tartomány a könyvtári szervezet tekintetében a privilégium és az individualizmus hordozója. A helyi, regionális ambíciók túlfűtöttsége valójában sok szép eredményt is hozott, pl. regionális katalógusok, olvasói szolgáltató rendszerek és a könyvtárosképzés területén (pl. Alsó-Szászországban, Bajorországban), de éppen ezek a lokális jelenségek az országos, egységes rendszer létrehozásának késleltetői.

Az NSZK könyvtári struktúrája, működési rendje sokban hasonlít a részletesebben ismertetett svájci gyakorlathoz, de egy igen lényeges alappontban különbözik attól, éspedig abban, hogy itt az NSZK-ban a központi, szövetségi kormány sokkal erőteljesebben tud beavatkozni a könyvtárügy alakításába, mint ahogy azt a svájci példánál láttuk. Ennek magyarázata az eltérő adózási szisztémában van, aminek következtében az NSZK-ban a szövetségi kormány tetemes anyagi eszközökkel rendelkezik érdekei, akarata érvényesítéséhez. Vonatkozik ez a megállapítás az 1973-as nagyszerű Bibliotheksplan kidolgozására; a Deutsche Forschungsgemeinschaft finanszírozó tevékenységére; több jeles intézmény kormányzati támogatására. /6/

Ausztria példája különleges figyelmet érdemel. Az állami berendezkedés az előzőkhöz hasonló, de példaadó abban, hogy a legjelesebb könyvtári intézményeket 1973-tól fogva a Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung irányítása alá rendelték az 1970-es években végzett könyvtári reform keretében. Ezzel az intézkedéssel a központi tervezés és finanszírozás alapján a könyvtárak elindulhattak a korszerűsítés útján, kialakultak a nagy online regionális tájékoztató központok Bécsben, Grazban, Innsbruckban és Linzben. Ausztria központi kormánya tehát az állami, irányítási struktúra megváltoztatására szánta el magát, a könyvtári információs stratégia nemzeti érdekeitől vezérelve. Ez a legtöbb, amit az ügy érdekében tenni lehet. /7/

Az elmondottak alapján igazolva látszik, hogy a könyvtári szervezet tradicionális megkötöttségeinél fogva is akadályozója lehet a haladásnak. A három ország példájából azonban azt is látni, hogy okos, szívós munkával utat lehet törni a korszerűbb és hatékonyabb szervezet és működési mód irányába. A svájci gyakorlat a szívós szervező munka sikeréről tanúskodik. Az NSZK központosított, célraorientált pénzügyi támogatással ért el sikereket. Ausztria racionális fejlesztési programját a tradicionális struktúra okos átalakításával érte el.

Az együttműködéssel összefüggésben ezzel a témakörrel azért kell foglalkoznunk, mert a munka szervezése során az ezirányú felkészületlenség igen sok gondot okozhat. A tradíciók (különösen regionális keretben) fékezhetik, megnehezíthetik, sőt lehetetlenné tehetik számos intézmény számára a tágabb értelemben vett együttműködésbe történő bekapcsolódást. Pl. a szűk partikuláris szemlélet akadályozhatja az országos központi nyilvántartások létrehozását a könyvtárak közreműködése útján. Itt a regionális könyvtár jogállása az alapja a visszahúzódnak. Ugyanerre a negatív eredményre vezethet - az ugyancsak jogi alapon nyugvó - központi hatalmi akarát hiánya. Hasonló helyzetkép alakulhat ki akkor, amikor pl. egy országon belül az intenzív gazdasági fejlődésre való áttérés hirtelenjében sürgőssé teszi a modern gépi rendszerek üzembe állítását. Ehhez azonban az is szükséges, hogy a legkülönbébb könyvtárakat valamilyen hálózatba kell készíteni. Végül is a struktúra merevsége és a tradíciók makacssága a haladás gátja lehet. Ezért nagy feladatok esetében meg kell vizsgálni, hogy a kitűzött cél az adott keretben elérhető-e; szükség esetén a struktúra megváltoztatható-e olyan mértékben, amely teret enged a közös cselekvés számára; teljes merevséget tapasztalva pedig a tervet esetleg föl kell adni.

Az együttműködés koordinációja

A könyvtárközi kooperáció eredetét tekintve kétféle módon indul el: spontán fejlődés útján, vagy messzetelemtől tervezés eredményeként.

A spontán indíttatás jellemző a helyi csoportosulásokra és a tágabb értelemben vett regionális képződményekre. A tervszerű szerveződés elsősorban a nemzeti és a nemzetközi kooperációs tevékenység sajátja. A he-

lyi, regionális kooperációs körök létrejöttének feltételei hamarabb megteremtődnek, mint a nagy programok feltételrendszerei. Ez előbbinél egyszerűbb a tervezés, a pénzeszközök helyi erőkből elég könnyen mozgósíthatók; az egyetemesebb érvényű nemzeti és nemzetközi kooperáció tervezése időigényes és realizálásához központi, igen tetemes költségvetési támogatás szükséges. Így a fejlődés törvényszerűen a kisebb ellenállás irányába bontakozott ki, azaz az izolált regionális vállalkozások alakultak ki először, közülük nem egy mintaképpé vált a nagyívű nemzeti programokhoz. Ismerjük a szakirodalomból, hogy Genfben 1918-1919-ben 103 helyi könyvtár létrehozta a városi központi katalógust. /8/

Az NSZK-ban az 1980-as évekre fejlettebb regionális együttműködési rendszerek jöttek létre, mint amilyen maga az országos hálózat és a nyilvántartási állapot. /9/ Angliában is igen erős szakosodó, jól összehangolt munkamegosztás alakult ki számos régióban. /10/ A tervszerű nagy vállalkozások elit példái: a múlt századi - sokat idézett - porosz katalogizálási program és gyakorlat, ill. a német központi katalógus; az e századi sok-sok nemzeti központi nyilvántartás, közülük kitűnve az amerikai National Union Catalog 754 nyomtatott kötetével, vagy az OCLC kooperáció. /11/ Ez utóbbi egyidejűleg példázza a regionális, a nemzeti és a nemzetközi együttműködés történeti fejlődését, mert induláskor regionális, félúton majdnem nemzeti, újabb kifejtésben nemzetközi.

Az önkéntesen kiépített és szuverén módon fejlődő regionális tömörülésre előbb-utóbb felfigyel az állami irányítás és ellenőrzés. Minél többféle helyi-területi kooperáció alakul, annál erőteljesebb az állami szerv érdeklődése. A nem várt érdeklődésnek - feltehetőleg - két oka lehet: a felügyeleti szerv mindenkor tudni akarja a felelőssége alá tartozó szakterületek törekvéseit és azok mozgását irányítani szeretné, központi elgondolások jegyében. A beavatkozó jellegű útbaigazítások rendszerint három feladatkört érintenek: csökkenjen, küszöbölődjék ki mindennemű fölösleges párhuzamosság mind a munkavégzésben, mind a költségekben; a különböző regionális rendszerek kompatibilitása biztosított legyen; a szervezetek tevékenységének összehangolása segítse elő az országos rendszer épülését. Ezáltal a felügyeleti szerv meg akarja szerezni a jogot a koordinációra (feltételezhetően jóhiszeműen). A nagy horderejű nemzeti és nemzetközi együttműködési programok eleve magukban hor-

dozzák a koordináció fontosabb elemeit, mert hiszen igen sok intézmény egységes cselekvését kell elérni.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a kooperáció és a koordináció összetartozó fogalom. Erre a függőségre és egymást feltételező célszerűsége utal a holland Gils is, amikor azt mondja, hogy "Cooperation involves coordination". /12/

Bármennyire is kézenfekvő azonban a koordináció szükségszerűsége, az, hogy az izolált kooperációs szervezeteket koordinálni kell magasabb célok érdekében; és hogy a nagy nemzeti és nemzetközi programok eleve magukban hordozzák a koordináció kívánalmát, a közreműködő felek ezzel kapcsolatos magatartása merőben különböző lehet. Igen hamar ütköznek az országos és ágazati, vagy az országos és a regionális érdekek. Az történik ugyanis - ahogy erre már utaltunk -, hogy az országos szervezetek globális terveket szőnek, a gazdaságosságot, a párhuzamosságok kiküszöbölését, a sokrétű hasznosíthatóságot tartják szem előtt. A "szembe-szegülőeknek" is van mentségük, ők saját autonómiájukat védik az állami beavatkozástól. Úgy érvelnek a továbbiakban, hogy egyszer már engedtek szuverenitásukból, amikor együttműködésre léptek egymással, így további ellenőrzést, ellenőrzött irányítást nem akarnak eltérni.

A vita során az igazgatással, a szuverenitással, a cél és a módszer kölcsönösségével összefüggésben valóban előállhat az a kérdés, hogy egyáltalán szabad-e koordinálni, van-e joga az állami igazgatásnak beavatkozni spontán módon létrejött könyvtári közösségek munkájába, fejlődésük menetébe? Mert ez a hatalmi tolatkozás megbéníthatja a közösség cselekvését, visszatarthat más szervezetet és intézményeket hasonló út megválasztásától.

A koordinációra irányuló ésszerű állami törekvések egyértelműen helyénvalóak. Egy sor alapvető kérdésben csakis egyféleképpen lehet gondolkodni és cselekedni. Valamennyi intézménynek érdeke, hogy a könyvtári, információs szolgálat országos rendszer legyen, olyan hatékony országos rendszer, amelynek összekapcsolt részegységei együttesen minden kérdés megválaszolására képesek.

Továbbá, nem lehet a felelősséget elhárítani a gazdaságosság kérdésében, abban, hogy állami pénzen a lehető leggazdaságosabban kell dolgozni. Irányító, befolyásoló eszközökkel kell elérni azt, hogy csakis olyan együttműködési körök jöjjenek létre, amelyek kifelé nem zártak, és amelyek kompatibilitása előretekintve is biztosított. Meg kell érteni, mindenkivel meg kell értetni, hogy országos gazdasági érdekek testesülnek meg pl. a valutakiadás, azaz a szakirodalmi beszerzés összehangolásában. Ebben a kérdésben a racionális gondolkodás nem rekedhet meg helyi, partikuláris érdekek szintjén, hanem nemzeti rangra emelt felelősséggel kell társulnia. Hasonló érdekek fűződnek a képzés során alkalmazott oktatási anyagok konvertálhatóságához, s ebben az egyéni és állami érdekek azonosságát is kimutatható.

A koordináció szükségességét a szakma globálisan is és a kooperációs szervezetek önmaguk is előbb-utóbb felismerik, sőt talán szorgalmazzák is annak érvényesítését jól felfogott érdekeik szerint.

A koordináció gyakorlásának intézményesített rendszere viszont a kényesebb kérdések közé tartozik, mert a résztvevők érzékenysége erre nézve igen erős. A szakfelügyeleti szervek közvetlenül nem tudják ellátni ezt a munkát, mert az elvi irányítás mellett az operatív teendők túlmutatnak lehetőségeiken. A kialakítható módszerek többfélék lehetnek, miként azt a gyakorlat évtizedes példaanyaggal bizonyítja is.

A nagy horderejű vállalkozások szervezője, s egyben koordinatív segítője lehet a nemzeti könyvtár, mint ahogyan azt a porosz, angol, svájci stb. gyakorlat mutatja. Némely helyen nagy befolyása van, volt a szakmai egyesületeknek, pl. USA, Anglia, Svájc. Más szisztéma szerint egyes kiemelt intézményeket bíznak meg koordinációs feladatokkal.

Magas színvonalon tudják a koordinációt megvalósítani azok a jobbára kormányzati szervek vagy kormányzati irányítással működő testületek (bizottságok, ügynökségek), amelyeket eleve ilyen rendeltetéssel hoztak létre, vagy amelyek működési körébe az efféle feladatok is beleférnek. Ilyenek: az NSZK-beli "Deutsche Forschungsgemeinschaft"; a francia "Centre National de la Recherche Scientifique"; a skandináv "The Nordic Council for Scientific Information and Research Libraries"; a japán "Council for Science and Technology" stb. Ezek a testületek azért néz-

hetnek reménnyel a siker elébe, mert befolyásoló szándékuk érvényre jutásához elegendő pénzeszkőzzel rendelkeznek. Ezen a ponton ismételtén, éspedig nagy hangsúllyal kell kimondani, hogy a kooperációs-koordinációs szándékú kormányzati beavatkozás vagy összehangolás sikere vagy kudarca az alkalmazott módszerektől, elsősorban a támogató anyagi források mértékétől függ. A pénz serkentő szerepénél hatékonyabb metodikát ezideig a könyvtári területen sem sikerült felfedezni.

A koordinációra törekvő hatalmi szervnek is fel kell ismernie, hogy pénz nélkül, továbbá a szükségletek éretlensége esetén koordinálni sem lehet. Nem lehet, ha a tagok azt ellenzik, ha azt nem akarják, ha attól idegenkednek. Magyarországon erre sok a negatív tapasztalat, a felülről jött "elrendelést"-t illetően, pl. a gyűjtőköri rendszerrel kapcsolatban az 1960-as évekből /13/, vagy a kijelölt koordinátorok botladozásairól az 1970-es évek végéről, az 1980-as évek elejéről. /14/ Az előbbi a gyűjtőköri szabályozás megvalósíthatóságának nehézségeit jelzi, az utóbbi az újabb jogszabályok alapján tervezett kooperációs szervezetek életképtelenségére utal.

A gazdaságosság kérdése

Mindennemű könyvtári kezdeményezéshez, különösen a szakmai újdonságot ígérő gondolathoz, akarattunktól függetlenül, idő előtt társul a pénzügyi probléma. A könyvtári szakember bármennyire is idegenkedik a pénzbeli gondoktól, nem mellőzheti a kérdés vizsgálatát, mert anyagi eszközök nélkül a legjobb terv is zátonyon rekedhet. A könyvtárak vezetői jól tudják, hogy munkavégzésükből milyen nagy hányadot kényszerülnek átadni a gazdasági ügyek számára. Igen gazdagok vagyunk olyan történeti tapasztalatokban, hogy emlékezetünk sohasem rögzített olyan időpontokat, amikor a könyvtárak valaha is dúskálhattak volna az oda áramló anyagi javakban (kivéve talán Mátyás udvari könyvtárát). Témakörünkkel összefüggésben a gazdaságosság vizsgálatát és megfelelő válaszadás kimunkálását kettős körülmény indokolja: egyfelől létezik egyfajta szakmai optimizmus, amely abban jelentkezik, hogy hiszünk a jó ügy finansziális feltételeinek megteremthetőségében; másfelől lépten-nyomon abba a gyanúba kerülhetünk a fenntartó előtt, hogy közösködés-

sel saját pénzünk idegen helyre szökhet. Igen sok jó szakmai törekvés csak akkor realizálódhat, ha ügyes gazdasági szervezéssel a pénzügyi feltételeket sikerül megteremteni. Ha nem teszünk meg mindent gazdasági területen is a siker érdekében, akkor felelőssé válhatunk jelentős programok feladásában. És ha jó körülmények között dolgozhatnánk, akkor is kötelességünk minden időben az optimális gazdaságosság keresése.

A könyvtári kooperációs tevékenység során abból kell kiindulni - ahogy azt az angol Line is javasolja -, hogy milyen szakmai célt akarunk elérni. Az IATUL 1979-es hollandiai konferenciáján ő a következőket mondta: "Librarians must first determine what they want to achieve, then specify alternative methods of achieving it, and then compare their likely costs and effectiveness". (A könyvtáraknak először meg kell határozniuk, hogy mit is akarnak elérni, s csak ezután kellene megállapítani, hogy az milyen módon érhető el, s csak így lehet összehasonlítani a különféle megoldások költségeit és hatékonyságát.) /15/ Ebben a gondolatsorban egyértelműen benne van az, hogy a szakmai feladatok megjelölése az elsődleges; annak teljesítése többféle módon is lehetséges; de munka közben a gazdaságosságra is figyelni kell. A gazdaságosság igénye tehát nem abszolutizálható, sőt lehetnek olyan helyzetek, amikor a finansiális szempontok elhalványulhatnak, mert olyan programokat kell véghezvinni, amelyek nemzeti érdekeket testesítenek meg, így megvalósításuk vita tárgyát sem képezheti.

A könyvtárosnak és a segítségére siető gazdasági szakembernek azonban elemi kötelessége, hogy a célhoz vezető valamennyi utat számba vegye, gondosan számba vegyen minden lehetséges alternatívát, és közülük a leggazdaságosabbat válassza ki.

A végső módszer megvalósítását motiválhatja az időtényező, a hatékonyság és a minőség követelménye. Hogy mifélékről lehet szó, azok közül néhány példát ideállítunk.

Nem egyértelműen gazdaságos minden együttműködés.

Ehhez a kemény kijelentéshez előzetes tanulmányanyagot a regionális együttműködési gyakorlat adhat. Pl. a szűkebb topográfiai egység intézményeinek központi katalógusát egyértelműen nem lehet gazdaságos te-

vékenységnek vagy ilyen produktumnak tekinteni. Eleve meg kell kérdőjelezni annak pusztta létét, értelmét is, ha jól szervezett országos nyilvántartás áll a felhasználók rendelkezésére. És mégis vannak ilyen törekvések, ráadásul nagy számban. Pl. a szakmai főhatóság Magyarországon 1960-ban elrendelte a külföldi folyóiratok visszamenőleges bejelentését országos nyilvántartás céljából /16/, ennek ellenére tovább készülnek, szinte burjánzanak az intézményi és regionális kötetkatalogusok.

A példák láttán a kiváltó okokról csak elképzeléseink lehetnek: az egységes nemzeti nyilvántartások nem megbízhatóan pontosak, vagy a helyi túlfűtöttség egyedi szolgáltatásokkal igyekszik szaporítani babérjait. Jobbára az a helyes következtetés, hogy a helyi energiákat az országos nyilvántartások jobbítására kell irányítani. Mert ne feledjük, hogy a nem egészen pontos országos katalógus is lényegesen többet nyújthat a legtökéletesebb helyi, hálózati kimutatásoknál. És azt se feledjük, hogy a körültekintést nélkülöző helyi túlerőltettség pazarlóvá is válhat, s mindegy, hogy kinek a pénzét pazaroljuk. A következtetés ezek után egyezik a bevezetésben előrevetített gondolattal: az együttműködés nem gazdaságos törvényszerűen, ezért is indokolt a gazdaságosság vizsgálata.

Második példaként arra világítunk rá, hogy ugyanazt a feladatot lehet teljesíteni jó ökológiával és pazarlóan is, a szervezési módszerektől függően. Központi katalógus építése során alapvetően gazdaságos az a módszer, amely a műveleteket irányító nagykönyvtár saját állományát teszi meg kiindulási alapnak, és ahhoz csatlakoztatja a közreműködőket. Ez úgy történik, hogy elsőként a legnagyobb könyvtár készíti el a bibliográfiai leírásokat pontosan, szakszerűen, és jegyzi oda az ott található köteteket, évfolyamokat, utána ez az alaplap körbejárja az együttműködésben részt vevő könyvtárakat, amelyekben leírást ismételtelen nem készítenek, hanem a meglévő állományrészt és a helyi kódot jegyzik oda. Ezen az úton indultak el a porosz munkálatok 1902-ben, csakis így érhetek el gyors sikereket. Ezzel szemben, évtizedek múltán a magyar folyóirat-bejelentés - a már említett rendelet nyomán - 1960-1961-ben úgy történt, hogy a kb. 400 könyvtár egyenként címfelvételezett, elgondolhatóan tetemes többletmunkával, ráadásul a felkészültségben mutatkozó egyenetlenség miatt a minőség helyenként kifogásolható volt.

Ezek a példák arra hívják fel a figyelmet, hogy a gazdaságosságra törekedve lehet jó ökonómiával dolgozni, ha a munka szervezése során ügyelünk a centralizáció és a decentralizáció összefüggéseire, továbbá a gazdaságosság és a hatékonyság kölcsönhatására, nem elhanyagolva a minőség és az időtényező szerepét sem.

Harmadik példaként szintén a szervezési módszerekben rejlő tartalékokra utalunk. Arra, hogy valamely közös tevékenységet a gazdaságossági szemlélet hatékonyra tud tenni úgy is, hogy a központi célt szolgáló decentralizált munkavégzés és a központi célra rendelt produktum mellékterméke legyen az adott intézménynél folyó rendes napi munkának. Pl. a tervezett központi katalógus csak az egy meghatározott időponttól beszerzett állományt regisztrálja, így a beküldött cédulaanyag (vagy gépi input) teljes egészében nem külön munkával létrehozott leírás, hanem csak egy elemében többletmunka, azaz eggyel több cédula vagy gépi input. Ilyen pl. a többször szóba hozott göttingeni rendszer, amely csak 1977 óta regisztrálja a 110 könyvtár új beszerzéseit. /17/

Hasonló gazdaságosság érhető el, ha pl. egy egyetemi könyvtári hálózat nyilvántartásából célra, témára orientált nyomtatott termékeket hozunk ki szélesebb körű felhasználásra.

A sort tovább lehetne folytatni, a lényeg azonban az, hogy az együttműködéssel jelentkező munka lehetőleg a normál munkamenethez igazodjék, annak értékeit, eredményeit hasznosítsa magasabb rendű központi célokra. Ez a szemlélet és gyakorlat gazdaságosságra szólít minden résztvevőt.

Irodalom:

1. Maier, F.G.: Begrüßungsrede, 6-11.pp. Proceedings of the Ninth Meeting of IATUL. Lausanne, Switzerland. April 12-16. 1981. 259 p.
2. Statisztikai tájékoztató. Szakkönyvtárak (1977-től megjelent kötetek).

3. Pantó Dénes: Műszaki-tudományos tájékoztatásunk fejlesztéséről. Bányászati-kohászati Lapok. Bányászat. 1978, 2. sz. 85-94. pp.
4. Maier, F.G.: Bibliotheken in der Schweiz. Bern, 1976. 162 p.
5. Heinzle, Franziska: Science and technology. Libraries. The situation in the Federal Republic of Germany. IFLA Council, 1981. Leipzig, 1987. (SCIE). 3. E. 7 p.
6. Deutsche Forschungsgemeinschaft. Aufbau und Aufgaben. Bonn, 1980. 47 p.
7. 410. Verordnung des Bundesministers für Wissenschaft und Forschung vom 26. August 1977 über die Bibliotheksordnung für die Republik Österreich. 1979. 142 St. 9.
8. Pafford, J.H.P.: Library co-operation in Europe. London, 1935. 354 p. 253-254. pp.
9. BISON = Bibliotheksregion Südost-Niedersachsen. Braunschweig, 1976. 59 p.
10. Sewell, P.H.: The regional library systems. Sec. Edit. London, 1956. 71 p.
11. Cronin, J.W.: The National Union and Library of Congress Catalogs: Problems and Prospects. Library Quarterly, 1964. 1. January. 77-98. pp.
12. Gils, M.R.: The organization of cooperation. Proceedings of the Eight Meeting of IATUL. Enschede, May 28 - June 1. Göteborg. 1980. 223 p.
13. Szakirodalmi kalauz. Szerk. Pataky Ernő és Bereczky László. Budapest, 1969. Népműv. Prop. Iroda. 692 p.
14. A kulturális miniszter 5/1978/XII.12/ KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezéséről és működéséről. Futala Tibor: A szakkönyvtári hálózatokról múlt és jelen időben. Könyvtári Figyelő, 1984. 5. sz. 477-485. pp.

15. Line, Maurice B.: Is Cooperation a good thing? 29-36. pp. Proceedings of the Ninth Meeting of IATUL. m.f.
16. A művelődési miniszter 183/1960./M.K.24./ MM számú utasítása a könyvtárak állományában levő külföldi folyóiratok bejelentéséről. Műv. Közl. 1960. 24. sz. 370.p.
17. Vogt, Helmut: Das Bibliothekszenrum für Niedersachsen (BRZN). ABI-Technik. Zeitschrift für Automation, Ban und Technik. Wiesbaden. 1. Jg. 1981.

Basic principles of the structure, organization and management of library cooperation

Jozsef ZSIDAY

It is essential for the efficiency of cooperation for the representatives of the institutions participating to have the right to made dicisions, otherwise there will be hitches in the course of affairs. Together with winning the support of the bodies maintaining the libraries, this is the guarantee of smooth cooperation. This is because it is common for the heads of the bodies maintaining libraries to jealously guard the facilities and intellectual resources of the institution entrusted to their care and to be unwilling to place them at the disposal of others. In certain respects this is understandable. For this reason, the confidence and support of the maintainer can only be won if objective proof can be given of the benefit of the cooperation, from both the financial and the moral viewpoints. If a number of university libraries cooperate, they are certain to be able to make economies on acquisitions and the prestige of the university is enhanced if, through the organizational measures, they are able to ensure a better supply of literature for the teaching staff and students, not only in the institution concerned.

A library structure is able to function ideally if centralization and decentralization are in equilibrium, there is no tilt in either direction but rather, it incorporates the advantages of both organizational forms. A higher performance requires centralization, but excessive centralization is unable to meet the demand of the user to have access to all documents and information, preferably within arm's reach. However, where the structure is highly decentralized, the national goals cannot be pursued. Autarky is a dangerous phenomenon and is very costly.

Successful cooperation is rarely the result of far-sighted, state central planning. It is more common for it to arise spontaneously. Frequently, after local or regional cooperation has arisen spontaneously, the central body becomes aware of it and wants to coordinate it. The participants in the cooperation, fearful of their sovereignty, must be convinced that it is in their interest too, for the services to be raised to a higher level and ex-

tended to a national scale, in the interest, among others, of the better allocation of state funds. At the same time, there must be agreement among all of the partners in the cooperation on the best possible structure. A number of alternatives must be elaborated for this, together with their financial aspects, to allow the selection of the one which best corresponds to the national interests and which at the same time does not violate the interests of the institutions participating and even more, the interests of the readers.

CHAN, L.L., CARANDE, R.J.: Public health - in search of a knowledge domain and expert reference advisory system. Bulletin of the Medical Library Association, 1991,72,2,178-181.
Egészségügy - a tárgykör és referenz szakértői rendszere.

Az Egyesült Államok élen járt az egészségügynek a felsőoktatásban való meghonosításában. Az egészségügyi felsőoktatási intézmények (school of public health) száma 24.

A hallgatók, oktatók és kutatók információs igényének kielégítése ezekben az intézményekben nagy kihívás a könyvtárosok számára.

Maga az egészségügy nem egységes tudományterület, hanem célok, irányelvek, források és tevékenységek összessége, amelyeket egy-egy közösség és a nemzet társadalmi igényei határoznak meg.

A San Diego State University munkatársai olyan szakértői rendszert fejlesztettek ki, amely a hallgatók számára szükséges referenz-forrásokat mutatja meg.

A felhasználó és a Public Health Librarian (PHL) elnevezésű rendszer között a párbeszéd az egészségügy részterületeit (adminisztráció, epidemiológia, megelőzés, biostatisztika, anya- és gyermekvédelem, munka- és üzemegezésügy) felsoroló képernyővel kezdődik. Ezek közül választhat a felhasználó, továbbá választhatja az egészségügy egészét megjelölő pontot is.

A következő képernyő a dokumentumtípusok kiválasztására szolgál. Választhatók itt folyóiratcikkek, konferencia-anyagok, statisztikai adatok, definíciók és rövidítések, enciklopédikus áttekintések és szakirodalmi szemlék, kutatóközpontok, életrajzok és címtárak, jogszabályok, valamint a cikkek és pályázati jelentkezések írásával kapcsolatos információk.

A felhasználónak módja van arra is, hogy kérdését természetes nyelvi megfogalmazásban adja a rendszernek.

A Reference Advisory System elnevezés a Public Health Librarian rendszer típusát jelöli, mégpedig azért, hogy meg lehessen különböztetni a teljes kiépítettségű szakértői rendszerektől. Az utóbbiaktól a PHL két tekintetben különbözik: egyrészt nem ad döntéseire magyarázatot, másrészt nem tudja módosítani döntéseit, nem alakít ki felhasználói profilt.

A felhasználóval való közvetlen kommunikáció mellett a PHL lehetőséget ad arra is, hogy segítségével a könyvtárosok megítélhessék az egészségügy egy-egy részterületén meglevő referenzs-források teljességét. Az esetleg decentralizált állományokat egy helyen tartja nyilván és új címek egyszerűen vihetők be. A természetes nyelvi input és a kérdések automatikus tárolása lehetővé teszi az igények elemzését.

(Koltay Tibor)

DEMAS, Jean M. - LUDWIG, Logan T.: Clinical medical librarian: the last unicorn?

Bulletin of the Medical Library Association, 1991, 79, 1, 17-27.

Klinikai orvosi könyvtáros: az utolsó unikornis?

Az unikornist, azaz a mitológiai egyszarvút, amely a tisztaságot és a gondoskodást szimbolizálja, gyakran hasonlítják össze az erős és agresszív oroszlánnal, azt sugallva, hogy egymás riválisai. Vajon a CML (clinical medical librarian = klinikai orvosi könyvtáros) program - hasonlóan a többi személyesen nyújtott könyvtári szolgáltatáshoz - unikornisnak tekinthető-e? Vajon az automatizált szolgáltatások módszere-e az oroszlán? És vajon a kétféle szolgáltatás egymás riválisa-e, vagy lehetséges egymás mellett élésük? Ezekre a kérdésekre keresi a cikk a választ egy, a közelmúltban végzett vizsgálat alapján.

A CML programról sok szó esett a 70-es, 80-as években, és a szolgáltatás visszhangja akkor egyértelműen pozitív volt. De életképes-e ez a fajta szolgáltatás a 90-es években, az automatizált szolgáltatások korában?

Az első, 1971-ben indított CML program sikeresnek bizonyult, és számos további követte a különböző amerikai kórházakban és az orvosi felsőoktatás intézményeiben. A programban résztvevő könyvtáros együtt járta végig a reggeli viziteket az orvosokkal, orvostanhallgatókkal, szociális munkásokkal, terapeutákkal és a klinikai gyógyszerészekkel. A megbeszéléseken a könyvtáros feljegyezte a csoporttól származó kérdéseket, és visszatérve a könyvtárba, online irodalomkutatásokat végzett a kérdések alapján. Az így készült bibliográfiát és a témához kapcsolódó cikkmásolatokat gyorsan, rendszerint 24 órán belül megkapta az egészségügyi team.

A betegellátáshoz szükséges információellátás érdekében a CML programhoz számos további szolgáltatás kapcsolódott. Egy LATCH (Literature Attached to the Charts) például olyan pertinens cikkekből áll, amelyeket egyedi problémák megoldásához lehet felhasználni, és ezt a cikkgyűjteményt a beteg kórlapjához kapcsolják.

A CML program az orvostudományi szakkönyvtár egyik referenz szolgáltatásaként fejlődött ki. A szolgáltatásban részesülők véleménye mind kimagaslóan jó volt. A program azonban nagyon időigényes és drága, és a finanszírozás fontos kérdését nem sikerült teljes egészében megoldani.

A cikkben részletezett vizsgálat egészségügyi és orvostudományi könyvtári vezetők véleménye alapján olyan kérdésekre keresett választ, mint például a CML program iránti igény. A vizsgálatban résztvevőket 40 olyan orvostudományi felsőoktatási intézményből választották ki, ahol még nem volt CML program. A válaszok erősen támogatták a CML program bevezetését a kórházi és klinikai környezetben, kihangsúlyozva a program fontosságát a képzésben, de a vélemények erősen megoszlottak abban a kérdésben, hogy a könyvtár vagy a szolgáltatást igénybe vevő egészségügyi részleg legyen-e felelős a CML program finanszírozásáért.

(Kovács (D) Katalin)

Beth M. PASKOFF: Accuracy of telephone reference service in health science libraries
Bulletin of the Medical Library Association
1991, 79, 2, (April), p. 182-188.

Mennyire pontosan válaszolnak a telefonon érkező referenzs kérdésekre az orvostudományi könyvtárakban?

Az orvosi könyvtárosok hozzászoktak ahhoz, hogy számos referenzs kérdést telefonon tesznek fel az elfoglalt egészségügyi szakemberek. A vizsgálat az ilyen kérdésekre adott válaszok pontosságát kutatta az amerikai orvostudományi könyvtárakban. A referenzs szolgáltatással kapcsolatos tanulmányok nagy része a szolgáltatások minőségének vizsgálata helyett elsősorban a mennyiségre koncentrált. A szolgáltatások minőségét a feltett referenzs kérdésekre adott válaszok kiértékelésével lehet mérni-függetlenül attól, hogy a könyvtárosok előzetesen tudnak a kísérletről vagy sem. Egy korábbi, 26 közművelődési és felsőoktatási könyvtárban végzett vizsgálatban - amelyről nem tudtak a könyvtárosok - a telefonon feltett faktografikus kérdésekre 55%-ban kaptak pontos választ.

Az egészségügyi-orvostudományi területen e cikkben leírt vizsgálat volt az első olyan, amelyről a kísérletben részt vevő könyvtárak előzetesen nem tudtak. A kérdések összeállításánál fontos szempont volt, hogy tipikusan olyan kérdéseket tegyenek fel, amilyeneket rendszeresen kapnak munka közben a könyvtárosok. Alapvető referenzs művek alapján választották ki a kísérletben szereplő 6 faktografikus kérdést. Nagy tapasztalatú orvosi könyvtárosok pontosították a kérdéseket, és valamennyi kérdést előre letesztelték 5 különböző könyvtárban (a kérdéseket, a válaszokat és a forrásokat a függelék tartalmazza).

A felsőoktatási orvostudományi könyvtárak és a kórházi könyvtárak alkotják a szakterületen belül a két legnagyobb csoportot. Közülük véletlen kiválasztással került ki a vizsgálatban részt vevő 51 könyvtár. A kiválasztott könyvtárak közül 9 (17,6%) felsőoktatási intézményhez tartozott, 24 (47,1%) oktatókórházi, 18 (35,3%) pedig egyéb kórházi könyvtár volt. 1988 őszén tették fel telefonon a hat kérdést mind az ötvenegy könyvtárnak. A válaszokat pontosan rögzítették, majd a következő kate-

góriákra osztották: pontos, pontatlan, a kérdezőt más forráshoz irányító, nincs válasz/vagy visszautasító válasz. Hogy a kísérlet irányítói megtudják, vajon mivel magyarázzák a könyvtárosok a pontos és pontatlan válaszokat, elvégeztek egy követéses vizsgálatot is. Az 51 könyvtár vezetőjét utólag informálták a kísérletről, és a könyvtárosok lehetőséget kaptak arra, hogy kommentárt fűzzenek az eredményekhez.

A feltett összes kérdésre (306) 194 esetben (63,4%) érkezett pontos válasz. A hat kérdésből a könyvtárak átlag 3,8-ra válaszoltak pontosan. Valamennyi könyvtár legalább 1 esetben pontos választ adott. Mind a hat kérdésre pontosan négy könyvtár (7,8%) válaszolt. A nagy többség (78,4%) egyáltalán nem adott pontatlan választ, és amelyik könyvtár pontatlanul válaszolt, az is maximum egy esetben. Azt vizsgálva, hogy vajon volt-e kapcsolat a válaszok minősége és a könyvtár típusa vagy mérete között, azt állapították meg, hogy statisztikailag ilyen kapcsolat nem volt kimutatható. A válaszok pontosságát nem befolyásolta az sem, hogy a könyvtárak az ország melyik területén helyezkednek el. Szoros kapcsolatot lehetett viszont kimutatni a válaszok minősége és a könyvtár munkatársainak képzettsége között. Ahol legalább egy egyetemi végzettségű könyvtáros dolgozott, ez a tény szorosan összefüggött a pontos válaszok arányával.

A pontatlan válaszok száma olyan kevés volt /11/, hogy ezek okát egyenként próbálták kideríteni. Két alkalommal a válasz jó lett volna, de a telefonba rosszul betűzték le az adatokat. Két másik esetben a könyvtárosok félreértették a kérdést. A többi hét esetben valószínűleg figyelmetlenség okozta a pontatlan válaszadást.

77 esetben (25,2%) a kérdezőt más könyvtárhoz, konkrét személyhez, vagy egyéb forráshoz irányították. Legtöbbször ez úgy történt, hogy a könyvtáros pontos adatokat (nevet és címet vagy telefonszámot) adott, ezért az értékelésnél ezeket a válaszokat is korrektnek minősítették.

24 kérdést (7,8%) nem válaszoltak meg, közülük 13-at (54,2%) azért nem, mert a könyvtár - saját vagy a fenntartó intézet döntése alapján - nem ad választ kívülről érkező kérdésekre. A többi esetben vagy nem állt rendelkezésre megfelelő tájékoztató forrás, vagy nem volt meghatározható ok.

A követéses vizsgálat során a könyvtárosoknak lehetőségük volt arra, hogy megmagyarázzák a nem pontos válaszok okát. Annak ellenére, hogy a válaszok általánosan használt szakirodalmi forrásokban voltak megtalálhatók, 5 könyvtárban (9,8%) nem voltak meg ezek az alapvető művek.

Az eredményeket összehasonlítva más típusú könyvtárakban végzett hasonló vizsgálatok következtetéseivel, azt lehetett megállapítani, hogy az orvosi könyvtárosok az átlagos 55%-nál jobb arányban válaszoltak pontosan. A pontatlan válaszok aránya (3,1%) pedig lényegesen kisebb volt az átlagos 31%-hoz viszonyítva. A más forrásokhoz való irányítás sokkal gyakoribb volt, mint a többi könyvtártípus esetében. Ez arra utal, hogy az orvosi szakkönyvtárosoknak a felhasználóhoz való attitűdje más, mint a többi könyvtárosoké.

Bár a tanulmánynak nem volt célja a képzettség és pontos válaszok közötti összefüggések vizsgálata, ezt az összefüggést ki lehetett mutatni. A vizsgálat eredményeit pedig fel lehet majd használni a referenzs munkát végző könyvtárosok képzésében.

(tömörítette: Kovács (D) Katalin)

Függelék

A vizsgálatban feltett kérdések és a helyes válaszok

1. kérdés

Ki a Smithtown-ban (New York állam) levő St. John's Hospital vezetője?

helyes válasz: George D. Pozgar

lehetséges forrás: American Hospital Association guide to the health care field

2. kérdés

Mi a PHC szindróma teljes neve?

helyes válasz: Böök szindróma

lehetséges forrás: Dorland's illustrated medical dictionary vagy a Magalini-féle Dictionary of medical syndromes

3. kérdés

Ki az első szerzője egy orvostudományi folyóiratban megjelent cikknek? A cikk az American Journal of Public Health-ben, az 1986-os, 76. kötetben, az 515-518. oldalakon jelent meg. A cikk címe "The effect of passive smoking on children's pulmonary function in Sanghai" volt.

helyes válasz: Chen, Y.

lehetséges forrás: Index Medicus

4. kérdés

A kérdésem az újszülötteken végzett Apgar vizsgálattal kapcsolatos. Mit jelent az 1-es és mit a 2-es arány a szívverésben?

helyes válasz: a 2-es a percenkénti száz szívverésnél nagyobb értéket, az 1-es az ennél kevesebbet jelenti

lehetséges forrás: Merck manual vagy a Nelson-féle Pediatrics

5. kérdés

Mi a Seldane nevű gyógyszer generikus neve?

helyes válasz: Terfenadine

lehetséges forrás: PDR : physicians' desk reference vagy az AMA drug evaluation

6. kérdés

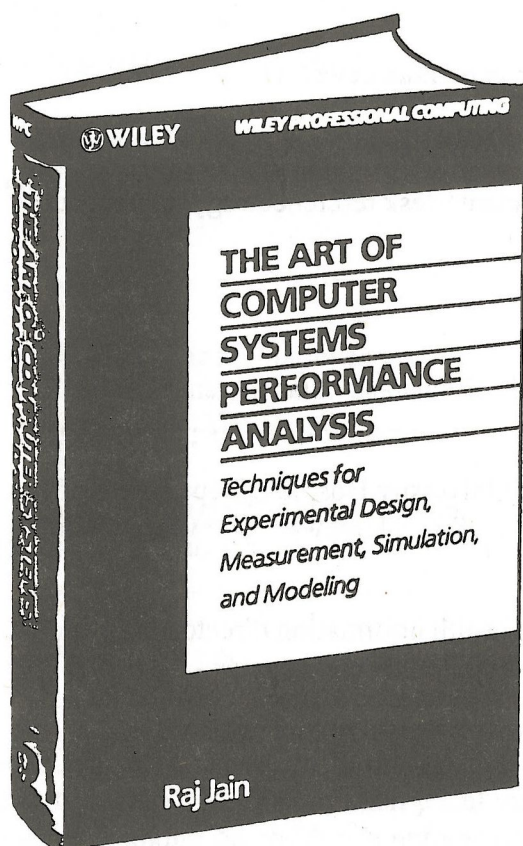
Hova mehetek Shreveportban (Louisiana állam) genetikai tanácsadásra?

helyes válasz: Louisiana State University Hospital. Department of Pediatrics, Birth Defects Center, 1501 Kings Highway, Shreveport, Louisiana 71130

lehetséges forrás: Medical and health information directory vagy AHA (American Hospital Association) guide Könyvismertetés

A számítógéprendszerek teljesítményelemzésének tudománya

Technikák kísérleti tervezéshez, méréshez, szimuláláshoz és modellezéshez. Raj Jain: *The Art of Computer Systems Performance Analysis*, Wiley, New York, 1991. 720 p.

A számítógéprendszerek értékelése alapvető és gyakorlati, műszaki elveinek komplett referenciájaként ez a 720 oldalas könyv gyakorlatilag minden szempontot tartalmaz, a teljesítménykövetelmények meghatározásának alaplépéseitől, kapacitástervezéstől, a mért adatok összegzésében a monitoring rendszerek alkalmazásától, a tervezési kísérletektől, jövővázlatok szimulálásától, és a javasolt változtatások hatásának modellezésétől kezdve.

Ha alternatív rendszerek (számítógépek, processzorok, készülékek, hálózatok, adatbázisok, algoritmusok, vagy alkalmazások) összehasonlítására, a meglévő

rendszerek teljesítményének megértésére, jövővázlatok szimulálására, vagy ilyen projektek kezelésére van szükség, Ön ezt a könyvet egyszerűen alkalmazható műszaki segítségnek fogja találni.

Sehol másutt nem találja ilyen érdekesen és élvezetesen előadott információknak ekkora bőségét. Bibliája ez a diákoknak, de a professzionistáknak is a számítógéptudományban és a mérnöki munkában, a számítógéprendszerek vásárlóinak, menedzsereknek, tervezőknek, és a teljesítményben érdekelt kivitelezőknek.

Az ismertetés több, mint 150 példával és esettanulmánnyal bővelkedik, kiterjedve az alrendszerek széles választékára, mint pl. az UNIX operációs rendszer, mikroprocesszorok, RISC processzorok, maradékgyűjtő algoritmusok, összekapcsoló hálózatok, helyi hálózatok, szövegszerkesztő programok, távhívások eljárásához, készlet- és táblázattervező megoldások és egyebek.

A rövid összegzés hosszú időre referenciaeszközként fog szolgálni. Fontos fogalmak és technikák "boxokban" vannak összegezve, lehetővé téve később referenciaként a visszatérést. Több, mint 30 ilyen box van. A könyv gazdagon is van illusztrálva, több, mint 195 ábrával.

Adatfeldolgozással foglalkozók és ügyvezető könyvvizsgálók méltányolni fogják a szöveg analitikus egyszerűségét. Könnyen érthető modellek és elemzések, gyors döntések és megoldások csoportban, melynek tagjai különbözhetnek az analitikai szofisztika fokában. A számítógérendszerekben és a programozásban csupán általános jártasságot feltételezve, ez a könyv a kiértékelési technikáknak a teljes spektrumát kínálja, az egyszerű, marginális módszerektől a szofisztikai várakozási modellekig.

Teljesítményértékelési tanfolyam tankönyveként, vagy számítógérendszer-szerkesztési, felépítési, hálózat- és adatbáziskezelési tanfolyamok, valamint más, hasonló tanfolyamok tankönyveként tervezve, átfogóan tárgyalja a teljesítményelemzés valamennyi aspektusát. Nincs többé szükség külön könyvre a méréshez, statisztikához, kísérleti tervezéshez, szimuláláshoz és várakozási, sorolási elmélethez.

A könyv 36 fejezete úgy van megszerkesztve, hogy mindegyik 45 perc alatt előadható, és még marad idő a gyakorlatok és a megoldások megvitatására egy tipikus, 55 perces óra esetén. Ez ideálisan alkalmassá teszi a szöveget egy egy-, vagy kétszemeszteres tanfolyam számára. Mindegyik

fejezet végén gyakorló feladatok vannak, melyeket otthoni munkára lehet kiadni. A feladatokhoz a megoldások a könyv végén találhatók.

A könyv hat részének mindegyike könnyen érthető módon tárgyalja a teljesítményelemzés teljes területét.

Az első rész azt tárgyalja, hogyan lehet a gyakori hibákat elkerülni, a helyes teljesítménykritériumokat kiválasztani, és a teljesítménykövetelményeket meghatározni. A helytelen teljesítménykritérium félrevezető eredményekhez vezethet, de a legtöbb, teljesítményelemzéssel foglalkozó könyv nem ad útmutatást ehhez és más, gyakorlati fontosságú kérdésre.

A szerző azt is bemutatja, hogyan védhetjük meg magunkat mások által bemutatott, félrevezető elemzésektől. Két, vagy több rendszerre a teljesítményadatok egy meghatározott készletének a megadásával néha lehetőség van az adatok, benchmarkok, az elemzés, mérés, vagy az adatismertetés olyan manipulálására, amivel az egyik rendszert nagyobb teljesítményűnek lehet kimutatni a másiknál! Az ilyen játszmák ismerete segítséget ad Önnek és marketing szakembereinek termékeinek megvédésére, ha a konkurrenciái ilyen játékokat üznek.

A következő nyolc fejezet mérési technikákat és eszközöket ismertet, beleértve az iparban általánosan alkalmazott benchmarkokat, megengedhető tervezési terheléseket új alkalmazásokhoz, monitoring rendszereket, rendszerek kontrollált megterhelését, és értékes információ kinyerését könyvelési naplókából, kapacitástervezéshez és menedzsmenthez. Megvitatásra kerülnek adatismertetési technikák is, melyek segítenek a kívánt közlés átadásában.

Az ezt követő négy fejezetben valószínűségi és statisztikai alapkoncepciók vannak ismertetve, mint amilyen az adatösszegezés egyetlen számmal, az összegezés változtathatósága, rendszerösszehasonlítás változtathatósággal, egyszerű, empirikus modellek keresése adatokhoz, és ezek érvényességének tesztelése.

Kísérleti tervezési és elemzési technikákat tárgyal a következő nyolc fejezet, maximális információ kinyeréséhez adott számú mérési kísérletből, vagy szimulációs játékból. A legtöbb elemző nem tud az ilyen tech-

nikákról, és így sok időt pazarol kísérletekre, vagy szimulációk lefuttatására. Ráadásul ezek érvénytelen következtetéseket eredményezhetnek, mivel a rendszertelenségek és a különböző tényezők nincsenek elhatárolva.

A következő hat fejezetben a szimulációs technikák leírása az általános szimulációs tévedések és ezek elkerülésének ismertetésével kezdődik. A témák magukban foglalják a programozási nyelv kiválasztását, a szimulációs események kezelését, modellek ellenőrzését és jóváhagyását, szimulációs futtatások hosszának meghatározását és a helyes eloszlások megkeresését. Különösképpen érdekes a véletlenszám-generátorok mítoszának, az ilyen generátorok vizsgálatának, és a magértékkiválasztás kritériumának ismertetése.

A 30...36. fejezetek témája várakozási modellek alkalmazása az általános teljesítménykérdések gyors megválaszolására. Olyan szabályok vannak ismertetve, amelyek valamennyi várakozáshoz alkalmasak; és technikák egyszerű várakozások és várakozási hálózatok elemzéséhez. A könyv technikákat ismertet nagy rendszerek kisebb komponensekre bontására, és végeredményben módokat a variancia meghatározásához.

Ez az érthetően megírt, gyakorlati és szellemes könyv gazdag könyvtárkiegészítés olyan számára, akinek kettő, vagy több rendszert (termékeket, készülékeket, rajzokat, vagy algoritmusokat) kell összehasonlítani, vagy ilyen rendszerek tervezésében, elérésében, vagy kezelésében érintett.

The art of computer systems performance analysis (ISBN 0471-50336-3, 720 oldal, 1991. április, 52,95 dollár). John Wiley + Sons Kiadó, 605 Third Ave, New York, NY 10158-0012. Telefon: (212)-850-6000. Fax: (212)-850-6088.

Az Egyesült Királyságban (UK), Európában és Közép-Keleten forgalmazza: John Wiley + Sons, Ltd., Baffins Lane, Chichester, Sussex PO 19 1UD. Telefon: +44(0243) 779777. Telefax: +44(0243) 775878.

**Az OIK kiadásában magyarul megjelent
AZ ÁPOLÁSI-IGAZGATÓK TOVÁBBKÉPZŐ KÖNYVTÁRA**

1. Eredményes Intézkedés mindennapos helyzetekben (Models of Excellence)
2. Bizottsági ülések irányítása - a problémák közös megoldása (Group Leadership Skills)
3. Alkalmazás előtti "meghallgatás" - a megfelelő munkatársak kiválasztásának módszere (Interviewing Skills)
4. Költségvetési-pénzgazdálkodási alapismeretek (Basic Budgeting)

Az amerikai ápolási-igazgatók egyéni szakmai továbbképzésének hivatalos tananyaga

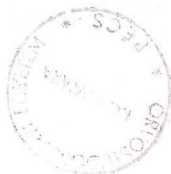
Összeállította a St. Louis Egyetem Ápolónőképző Kara St. Louis, Missouri, USA

MŰKÖDJÉK EREDMÉNYESEN AZ ÁPOLÁSI-IGAZGATÓI MUNKAKÖRBEN!

Az ápolási-igazgatói munkakörök megszervezése csak a lehetőséget teremti meg ahhoz, hogy az ápolási-igazgatók - teendőik fontosságának megfelelően- eredményesen vehessenek részt az intézmény vezetésében.

Az új körülmények új ismeretek megszerzését teszik szükségessé. Az ápolási-igazgató eredményes munkájához elengedhetetlenül szükséges:

- a jó munkatársi kapcsolatok kialakítása,
- a beosztottak támogató együttműködésének megnyerése,
- a bizottsági ülések demokratikus, de megfelelő célok felé irányítása,

-
- a jutalmazás és fegyelmezés kívánatos mértékű, tudatos és célravezető alkalmazása,
 - új munkamódszerek elfogadtatása és a végzett munka eredményesebbé tétele,
 - az intézmény gazdasági működésének figyelemmel kísérése, ellenőrzése és befolyásolása,

a legalkalmasabbnak látszó munkatársak kiválasztása, és még nagyon sok, hasonló, a betegellátó-ápolótevékenységen messze túlmenő és annál sokkal nehezebb feladat.

Az új ismeretek megszerzésében óriási segítséget kaphatnak az ápolási-igazgatók továbbképző tanfolyamának anyagaiból.

A kifejezetten gyakorlati munka négy nagy témakörrel foglalkozik:

1. Eredményes intézkedés mindennapos helyzetekben
2. Bizottsági ülések irányítása - a problémák közös megoldása
3. Alkalmazás előtti "meghallgatás" - a megfelelő munkatársak kiválasztásának módszere
4. Költségvetési-pénzgazdálkodási alapismeretek

A munka az egyes témaköröket könnyen áttekinthető és elsajátítható módon, kifejezetten gyakorlati megközelítésben tárgyalja. Az egyes fejezetek az alapismeretekre építve, számos példa és a gyakorlatból vett helyzetek ismertetésével, a haladás ellenőrzését lehetővé tevő feladatok megoldása és az egyes témákat lezáró összefoglaló kérdések segítségével a mindennapos teendők elsajátítását teszik lehetővé és a vezetői munkakörből adódó feladatok kívánatos megoldását szemléltetik.

Csak az újtípusú menedzserképzés során jutnak a vezetők hasonló ismeretekhez. Az egészségügy területén hazánkban még csak hasonló munka sem jelent meg. Ismerete jelentősen megkönnyíti és sikeresebbé teszi minden ápolási-vezető munkáját.

Ára: 60 Ft